

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Sociologiska institutionen

Solidariskt systemskap?

- Strategier för kvinnors empowerment genom mikrofinans

Examensarbete i sociologi, 15 hp
Liv Bergmark
Emmi Taskinen
Handledare: Cecilia Hansen Lövstrand
Januari 2008

Abstract

Titel: Solidariskt systemskap? – Strategier för kvinnors empowerment genom mikrofinans

Författare: Liv Bergmark och Emmi Taskinen

Handledare: Cecilia Hansen Löfstrand

Typ av arbete: Examensarbete i sociologi

Tidpunkt: November 2007 – Januari 2008

Syfte och frågeställningar:

Syftet med vår undersökning är att studera mikrofinansorganisationen Pro Mujeres arbete med mikrofinans som en väg till empowerment för latinamerikanska kvinnor.

Frågeställningar:

- Hur arbetar Pro Mujeres med mikrofinans?
- Vilka strategier använder Pro Mujeres för att uppnå empowerment hos kvinnor?
- Vad finns det för möjliga hinder på vägen till empowerment?

Metod och material:

Våra metoder har varit litteraturgenomgång, innehållsanalys och e-postintervjuer. Vi har försökt att genomföra en e-postintervju med Pro Mujeres men eftersom vi inte har fått svar från organisationen består vår empiri av texter från Pro Mujeres hemsida som vi har analyserat genom innehållsanalys. Litteraturgenomgång har vi använt för att analysera texter och teorier om både mikrofinans och empowerment. I vår analys har vi framlagt ett kritiskt perspektiv av Pro Mujeres representation av sitt arbete och sina kvinnliga låntagare genom patriarkatteori, svart feminism och Tredje världen feminism.

Huvudresultat:

Pro Mujeres arbetar med mikrofinans och har fokus på kvinnor. Organisationen lånar ut små lån till kvinnor utan återbetalningsgaranti. Pro Mujeres använder grupplån för att tillförsäkra och stödja kvinnors återbetalning och hantering av pengar. För att empowerment genom mikrofinans ska vara möjligt måste mikrofinansorganisationer ta speciell hänsyn till genusfrågor och använda olika empowermentstrategier i sitt arbete. Pro Mujeres använder tre olika strategier för att öka sina klienters empowerment. Dessa är utbildning, hälsovård och ekonomisk rådgivning där finansiellt stöd ingår. Med hjälp av dessa strategier anser Pro Mujeres att kvinnors empowerment är möjlig. Potentiella hinder för kvinnors empowerment kan vara patriarkala samhällsstrukturer som hindrar kvinnors självständighet och mäns våld mot kvinnor samt mäns ovilja att underlätta kvinnors empowermentprocess och tillåta kvinnors förbättrade ekonomiska resurser. Makt är ett centralt begrepp inom empowerment på grund av ojämlika maktrelationen mellan mikrofinansorganisationen och de kvinnliga klienterna. För att empowerment ska vara så effektiv som möjligt måste de kvinnor som själva berörs vara med och definiera sig och sina behov.

Nyckelord: Mikrofinans, empowerment, Pro Mujer, kvinnor, solidaritet

Innehållsförteckning	1
1. Inledning	2
1.1 Bakgrund	2
1.2 Problemformulering: mikrofinans som empowerment	3
1.3 Syfte och frågeställning	5
2. Aktuell debatt och tidigare forskning	5
2.1 Mikrofinans som socialt företagande	5
2.2 Forskning om empowerment	8
3. Metod	9
3.1 Litteraturgenomgång	9
3.2 Urval av texter för innehållsanalys	9
3.3 Innehållsanalys	10
3.4 E-postintervjuer	11
3.5 Validitet och reliabilitet	11
3.6 Forskningsetiska aspekter	12
4. Teoretiska utgångspunkter	13
4.1 Empowerment	13
4.2 Empowerment och makt	14
4.2.1 Patriarkatet	16
4.2.2 Solidaritet och empowerment	17
4.2.2.1 "Den vita etniciteten" eller "bortom systemskapet"	18
5. Pro Mujer	20
5.1 Organisationen och arbetet med mikrofinans	20
5.2 Pro Mujeres representationer av de kvinnliga låntagarna	22
5.3 Empowermentstrategier	23
6. Mikrofinans – väg till empowerment?	26
6.1 Patriarkala samhällsstrukturer	26
6.2 Våld i hemmet	27
6.3 Empowerment som en kvinnofråga	28
6.4 Relationen mellan hjälpare och hjälpt	30
7. Summering av uppsatsen	31
8. Referenser	33
9. Bilaga: intervjufrågor	37

1. Inledning

Den här uppsatsen handlar om den internationella organisationen Pro Mujer¹ och dess arbete med mikrofinans och hur detta förväntas leda till kvinnors empowerment².

1.1 Bakgrund

Den moderna världskapitalismen har bidragit till att öka klyftan mellan rika och fattiga så att rika blir rikare och fattiga blir fattigare. Många av världens fattiga har därför uteslutits från ekonomiskt och politiskt deltagande.³ Den internationella ekonomin, olika biståndsorganisationer och privata investeringar har inte alltid lyckats att hjälpa människor som lever i absolut fattigdom⁴. Förespråkare av mikrofinans ser mikrofinans som en reaktion mot de ökade klyftorna mellan rika och fattiga och menar att mikrofinans kan integrera de fattiga i det ekonomiska systemet genom att ge dem tillgång till ekonomiska resurser.⁵

Muhammed Yunus är grundaren av mikrofinans. Han är född i Bangladesh, utbildade sig först vid Dhaka University i Bangladesh, åkte sedan till USA för att ta sin doktorsexamen i ekonomi, vid Vanderbilt University. Yunus återvände till Bangladesh efter studierna och tjänstgjorde som professor i ekonomi vid universitetet i Chittagong, ända fram till 1989.⁶ Redan i början av sin tjänst i Chittagong kände Yunus ett minskat intresse för de ekonomiska teorier som han där lärde ut. Under Bangladesh befrielsekrig 1971 led stora delar av landets befolkning av hungersnöd. Yunus kände då att det fanns ett stort avstånd mellan den riktiga världen där människor hungrade och abstrakta ekonomiska teorier.⁷ Yunus bestämde sig för att ge människor utan tillräckliga ekonomiska resurser möjlighet att själva påverka deras situation med hjälp av mindre lån. Yunus försökte övertala vanliga kommersiella banker att börja låna ut pengar till människor utan ekonomiska resurser. Men utan framgång. Detta ledde till att Yunus anmälde sig själv som borgensman för lånen. År 1976 började Yunus låna ut pengar till fattiga människor, vilka betalade tillbaka lånen utan problem. När Yunus gav lån på Bangladeshs landsbygd märkte han att även mycket små lån kan leda till förbättrade levnadsvillkor hos människor i absolut fattigdom. Detta ledde till att Yunus stärktes i tron på sin idé, men de kommersiella bankerna stod fast vid sin sak att inte ge lån till de fattiga.⁸

Samtidigt som Yunus arbetade som professor vid universitetet i Chittagong startade han 1983 Grameen Bank, vilken nu är den största banken i världen som inriktar sig på mikrofinans.⁹ Sedan starten har Grameen Bank lånat ut mer än 5,3 biljoner dollar till mer än sju miljoner kunder, vilka inte har haft någon återbetalningsgaranti. Av dessa låntagare är 96 procent kvinnogrupper över hela världen. Enskilda kvinnogrupper har ofta som policy att träffas en gång i veckan för att diskutera individuella återbetalningsstrategier och dela med sig av sina erfarenheter. Genom dessa träffar ges enskilda kvinnor möjlighet att bättre hantera och kontrollera sin ekonomi samt bygga nätverk med andra kvinnor vilket stärker kvinnornas

---

¹ Pro Mujer är spanska och betyder För Kvinnan på svenska

² Att begreppet empowerment används på engelska beror på brist av en bra och användbar svensk översättning (Erwér 2001: 236) Empowerment är svårt att definiera eftersom makt som är empowerments grund är omdiskuterat (Rowlands 1997: 9)

³ Friedmann 1992: 14

⁴ Absolut fattigdom brukar definieras i brist på till exempel mat eller tak över huvudet (Chant & Craske 2003:53)

⁵ Yunus 2001: 20 och Thörn 2004: 70

⁶ Hossain & Rahman (red) 2001: 6

⁷ Yunus 2001: 21

⁸ Yunus 2001: 21-23

⁹ Ibid: 23

självförtroende. Traditionella Tredje världens banker riktar sig främst till män, men Yunus föredrar istället kvinnliga låntagare på grund av kvinnors bättre återbetalningsförmåga och deras intresse av att gynna familjemedlemmar när de har kontroll över pengarna. Låntagare till Grameen Bank måste betala upp till 20 procent ränta vilket täcker 98 procent av lånen.¹⁰ Även om räntorna är höga lyckas de flesta kunder till Grameen Bank återbetala sina lån. Banken anser därför att deras låntagare är lika pålitliga som människor vilka accepteras som låntagare av kommersiella banker. Året 2005 deklarerades av FN som det internationella året för mikrofinans. Tack vare sitt arbete med mikrofinans både lokalt och globalt fick Muhammed Yunus och Grameen Bank Nobels fredpris 2006. Detta för sina insatser att åstadkomma en ekonomisk och social utvecklingsstrategi.¹¹

Idag arbetar Yunus med att samla ihop pengar till Grameen Foundation vilket är en global icke vinstdrivande mikrofinansorganisation som lånar ut mikrokredit och stödjer andra icke vinstdrivande mikrofinansorganisationer över hela världen. Grameen Foundation grundades 1997. Den inspirerades av Grameen Banks mikrofinansmodell, och dess syfte är att ge människor i hela världen tillträde till mikrokredit. Även om Grameen Foundation och Grameen Bank är två skilda organisationer har de samarbete med varandra och delar samma ideologi kring icke vinstdrivande mikrofinans.¹² Grameen Foundation arbetar inte bara med att finansiellt stödja mikrofinansorganisationer med ekonomiskt bidrag, utan den arbetar också med olika utvecklingsstrategier för sådana organisationer. En strategi är till exempel att sprida information om mikrofinans.¹³

Mikrofinansorganisationer finns utspridda över hela världen. De platser där organisationerna verkar är främst i Afrika, Asien och Latinamerika.¹⁴ Pro Mujer är en av organisationerna som Grameen Foundation finansiellt stödjer och har samarbete med. Pro Mujer är den största mikrofinansorganisationen i Latinamerika och den finns i Mexiko, Argentina, Bolivia, Nicaragua och Peru.¹⁵ Organisationens syfte är att stödja kvinnors utveckling och empowerment genom mikrofinans. Eftersom vi är särskilt intresserade av kvinnors utveckling och empowerment valde vi att studera just Pro Mujers arbete.

1.2 Problemformulering: mikrofinans som empowerment

Mikrofinansorganisationer ger mindre lån till människor, speciellt till kvinnor, som inte har tillträde till kommersiella bankers finanstjänster på grund av begränsade inkomster. Dessa organisationer har etablerats både för att nå de allra fattigaste, reducera denna fattigdom och förbättra kvinnors levnadsvillkor samt förändra den underordnade positionen som kvinnor ofta innehar.

Mikrofinans är ett bredare begrepp än mikrokredit. De två begreppen används ofta som synonymmer men en skillnad mellan dem bör göras. Mikrokredit handlar nämligen specifikt om

---

¹⁰ Bruck 2006: 1

¹¹ Ibid.

¹² Grameen Foundation 2007a

¹³ Grameen Foundation 2007b

¹⁴ I Afrika finns organisationer som LAPO (Lift Above Poverty Organization) och SEAP (Self Reliance Economic Advancement Programme) båda finns i Nigeria och fokuserar på att utveckla levnadsvillkor för den fattiga befolkningen. I Asien verkar organisationen ASA (Activists for Social Alternatives) som arbetar med indiska kvinnor på landsbygden och UPAP (Urban Poverty Alleviation Program) i Pakistan samt ASHI (Ahon sa Hirap, Inc.) i Filipinerna. I Latinamerika finns bland annat Grameen de la Frontera i Mexiko och Pro Mujer. (Grameen Foundation 2007c)

¹⁵ Grameen Foundation 2007c

mindre lån medan mikrofinans täcker andra dimensioner än bara lån. Mikrofinans omfattar också insatser som till exempel sparande, tillförning av försäkringar (mikroförsäkring) och finansiell rådgivning. Skillnader finns också mellan hur dessa två begrepp förhåller sig till uppfattningar om vad mikrofinans är och vilken roll den har i kampen mot fattigdom. Begreppet mikrokredit syftade ursprungligen till institutioner som Grameen Bank, vars huvudsyfte är att låna ut pengar till de allra fattigaste. När mikrofinans som begrepp utvecklades, etablerades mer kommersiellt orienterade mikrofinansorganisationer med fokus på "mindre fattiga" än de som utgjorde målgruppen för Grameen Bank.¹⁶ I detta förändringstillstånd befinner sig mikrofinans för tillfället.

Mikrofinansorganisationer är antingen finansiellt stödda av olika donationer och investerare eller fungerar med hjälp av pengar från låneräntor. Mikrofinansorganisationerna är oftast delade i "informella", "semiformella", eller "formella" organisationer beroende på hur verksamheten är registrerad och hur de är kontrollerade. I allmänhet presenterar mikrofinansorganisationerna sig själva som en ny marknadsbaserad strategi för reducering av fattigdom vilken utmanar idéer om vad fattiga hushåll kan eller inte kan uppnå och visar hur levnadsvillkor i låginkomstländer kan förbättras.¹⁷

Begreppet empowerment används i många skilda sammanhang och i olika betydelser. Empowerment är ett processorienterat begrepp där kontroll och autonomi står i fokus. Begreppet har relevans i förhållande till kvinnor, speciellt till kvinnor i Tredje världen.¹⁸ En definition av empowerment är förmågan att hjälpa människor att få mer kontroll över sitt liv och sin livssituation. Begreppet är därför tätt sammankopplat med begreppet *makt*. När empowerment används i sammanhanget att "hjälpa andra" är det naivt att inte ta hänsyn till betydelsen av den rasism många av de människor som "ska hjälpas" kan uppleva. Empowerment är i sig ett mångfacetterat begrepp men om det dessutom sätts in i ett sammanhang där empowerment integrerar med etnicitet blir begreppet än mer komplext.¹⁹

Begreppet används numera flitigt av många och är inte längre en term som endast används av radikala forskare eller aktivister i den politiska ytterkanten, utan är ett accepterat och nästintill nödvändigt begrepp även för konventionella utvecklingsforskare och politiker. För att diskutera begreppet empowerment krävs det ett sammanhang. Sammanhanget *Utveckling i Tredje världen* används på olika sätt av bland andra nyliberaler, nymarxister, feminister och gräsrotsgrupper i Tredje världen.²⁰ Terminologin runt empowerment har vuxit fram både ur teoretiska debatter men även ur praktiska erfarenheter från kvinnor som jobbar på gräsrotnivå över hela världen. När empowermentbegreppet används och definieras relateras det antingen till en utvecklings- eller en könskontext. Men begreppets egentliga innebörd är omtvistad. Termen används ofta på ett sådant sätt att det förutsätts att läsaren eller lyssnaren vet vad begreppet innebär och frågan om hur empowerment visar sig kan därför antingen bara ignoreras eller antas på förhand. Begreppet används endast genom att förmedla goda avsikter och inbegriper ett erkännande av att det behövs förändringar i världens maktfördelning.²¹

Förutom att Pro Mujer är den största mikrofinansorganisationen som lånar ut små lån i Latinamerika fungerar den samtidigt som ett nätverk för kvinnor och arbetar för kvinnors

---

¹⁶ Fernando 2006: 14-15

¹⁷ Ibid: 21

¹⁸ Erwér 2001: 243

¹⁹ Thompson 2007: 21 & 72

²⁰ Rowlands 1997: 1-2

²¹ Ibid: 7

empowerment. Pro Mujers arbete erbjuder kvinnor och deras familjer bättre levnadsvillkor med hjälp av mikrofinans, utbildning, affärsträning och hälsovård. Organisationen kämpar mot fattigdom genom ekonomisk och mänsklig utveckling och ger kvinnorna möjlighet att starta och bygga upp egna företag. För Pro Mujer är kvinnors empowerment ett redskap för att reducera fattigdom och skapa mer rättvisa samhällen för kvinnor att leva i.²² Pro Mujer syftar till att förstärka kvinnornas status både i hemmet och i samhället. Finansiellt stöd och uppmuntran till utveckling leder enligt kritiska röster²³ inte automatiskt till empowerment, och i viss kontext kan detta till och med leda till disempowerment, exempelvis när männen inte vill tillåta kvinnors olika empowermentstrategier. Även kritikerna menar dock att mikrofinans innehåller en potential till kvinnors empowerment, speciellt om organisationerna tar särskild hänsyn till genusfrågor vilket innebär att kvinnors behov prioriteras och kvinnorna själva kan styra över sitt lån.²⁴

1.2.1 Syften och frågeställning

Syftet med vår undersökning är att studera mikrofinansorganisationen Pro Mujers arbete med mikrofinans som en väg till empowerment för latinamerikanska kvinnor.

Våra frågeställningar är:

- Hur arbetar Pro Mujer med mikrofinans?
- Vilka strategier använder Pro Mujer för att uppnå empowerment hos kvinnor?
- Vad finns det för möjliga hinder på vägen till empowerment?

2. Aktuell debatt och tidigare forskning

2.1 Mikrofinans som socialt företagande

För det första är det viktigt att förtydliga att det finns olika sätt att närma sig mikrofinans och analysera dess konsekvenser. Ett sätt att se på mikrofinans är att fokusera på hur institutioner för mikrofinans använder sig av otraditionella lånemetoder för att gardera sig mot risken att inte få tillbaka sina pengar. Andra sätt fokuserar på hur man genom mikrofinans bättre kan förstå marknadens natur i låginkomstländer för att, om möjligt, lära sig hur man kan tillhandahålla rent vatten, elektricitet och andra nödvändigheter bättre än de oftast ineffektiva statsägda företagen.²⁵ Dock finns de som fokuserar på hur mikrofinans som fenomen kan reducera fattigdom, kämpa mot genusojämligheter och förstärka gemenskapen inom de samhällen där mikrofinansorganisationer är aktiva.²⁶ Exempel sådana mikrofinansorganisationer är de som fokuserar på kvinnliga låntagare och som använder olika empowermentstrategier för sina kunder. Vår analys om mikrofinans och kvinnors empowerment utgår från den sistnämnda på grund av att vi inte vill koncentrera oss bara på den ekonomiska aspekten av mikrofinans utan mer till de sociala konsekvenser som mikrofinans kan innebära för kvinnor.

Oberoende av övergripande perspektiv på mikrofinans enas den tidigare forskningen om att mikrofinans utgör ett innovativt segment inom banksektorn i och med att den tillför

---

²² Pro Mujer 2007b

²³ Se till exempel Mayoux 2000, 2002, 2003

²⁴ Mayoux 2000: 12

²⁵ Armandáriz de Aghion & Morduch 2005: 2

²⁶ Ibid.

finansiella tjänster till de fattiga. Mikrofinans kan därmed uppfylla det som varken kommersiella banker eller olika biståndsorganisationer lyckats uppfylla.²⁷ Ideologin bakom mikrofinans är att genom tillgång till kapital möjliggöra självhjälp för de fattiga att själva ta sig ut ur fattigdomen. Ideologin är då annorlunda än vad kommersiella banker är ute efter, nämligen vinst och ökad konsumtion. Idén med mikrofinans skiljer sig från biståndsorganisationer genom att den medverkar till att vidareutveckla människors förmågor istället för att göra dem passiva, vilket kan vara risken med bistånd.²⁸ På grund av detta förväntas mikrofinans till skillnad från bistånd och kommersiella marknaden leda till empowerment. Mikrofinans anses hamna mellan biståndsorganisationer och kommersiella banker där båda bidrar med dess positiva aspekter för utveckling av mikrofinans; kommersiella banker bidrar till att göra mikrofinans mer marknadsorienterad medan bistånd behåller den humanistiska människosynen. Genom att fokusera på bredare aspekter än vad både kommersiella banker och biståndsorganisationer gör kan mikrofinans enligt Yunus och Grameen Bank och Grameen Foundation innebära stora möjligheter för en social förändring.²⁹

På sistone har den aktuella debatten inom mikrofinans varit diskussionen mellan de som förespråkar Yunus icke vinstdrivande modell och de som förespråkar kommersialisering³⁰ av mikrofinans. Jonathan Lewis från MicroCredit Enterprises, en organisation som lånar ut pengar främst till fattiga kvinnor, tydliggör skillnaden mellan de båda perspektiven på mikrofinans:

If your core mission is to provide a channel out of desperate poverty, it creates a different set of questions than if your mission is to create a global market in microfinance futures.³¹

Litteratur om mikrofinans förhåller sig ofta väldigt positiv till mikrofinans och dess försök att kämpa mot fattigdom. Anledningen till varför mikrofinans är populärt är att mikrofinansorganisationer visar hur de har lyckats överkomma statliga misslyckanden i kampen mot fattigdom.³² Därför har fenomenet hittills upplevt ganska lite kritik både när det gäller organisationers funktioner och dess konsekvenser. Den kritik som har kommit är från kommersialiseringsförespråkare som är frustrerade av den icke vinstdrivande modellens restriktioner och ineffektivitet.³³ Denna kritik har dock inte varit omtyckt av de akademiska och politiska aktörer som stödjer och försvarar den icke vinstdrivande mikrofinansmodellen.³⁴ Dessa aktörer ser ofta mikrofinans som en av de främsta fungerande lösningarna till fattigdom. De som förhåller sig kritiskt till icke vinstdrivande mikrofinans anses ofta vara ovilliga att ta hänsyn till de fattigastes behov vilket gör att rösterna inte tas på allvar; vem kan egentligen vara emot att hjälpa fattiga människor i världen? Men kommersialiseringsförespråkare kritiserar Grameen Banks icke vinstdrivande modell som naiv och otillräcklig för att minska framtidens fattigdom. Yunus argument mot kommersiella mikrofinansorganisationer är rädslan för att de allra fattigaste inte kommer att få tillträde till att låna, medan förespråkarna för kommersialisering inte ser människor i den absoluta

---

²⁷ Magner 2007: 8

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Pierre Omidyar är grundare av eBay och en av förespråkarna av kommersialisering av mikrofinanssektorn (Bruck 2006: 2)

³¹ Bruck 2006: 4

³² Fernando 2006: 4

³³ Bruck 2006: 1

³⁴ Fernando 2006: 4

fattigdomen som lämpliga låntagare samtidigt som de menar att mikrokredit belastar fattiga med skulder.³⁵ Men Yunus håller fast vid att man inte bör göra vinst med mikrofinans. Han menar att syftet i första hand är att reducera fattigdom och att erbjuda alla tillgång till ekonomiskt kapital på jämlika villkor. Yunus försöker att humanisera kapitalismen via mikrofinans. Samtidigt uppmuntrar Yunus de traditionella NGOs (Non Governmental Organizations) att ändra sitt bistånd till mer marknadsorienterade aktiviteter.³⁶ Yunus anser att biståndsorganisationer har negativa konsekvenser för fattiga människor:

Charities and handouts help maintain and deepen poverty. These do not give equal chances to the poor. Handouts take away initiative from people; human beings thrive on challenges not on palliatives.³⁷

Bistånd gör mottagaren passiv och marknaden och kommersiella banker slår ut människor, men mikrofinans kan ses som en möjlig lösning på fattigdomsproblemet därför att fattiga ges möjlighet att själva förändra sin situation. Yunus försök att humanisera kapitalismen utgår också från idén att mikrofinans, enligt honom, är den bästa vägen till empowerment och det mest effektiva sättet att reducera fattigdom.

Mot bakgrund av ovanstående kan mikrofinans ses som ett exempel på socialt företagande vars syfte är att använda vinsten som ett medel för att uppnå sociala mål. Karl Palmås skriver i sin bok *Den barmhärtiga entreprenören* om marknaden respektive det sociala företagandets logik. Han menar att socialt företagande är en alternativ företagsmodell vars syfte inte är att ge högsta möjliga finansiella avkastning till finansiären.³⁸ Här skiljer sig socialt företagande från traditionella företag eftersom syftet blir att använda organisationernas marknadsmekanism och entreprenörskap för att uppnå sociala mål, inte för att maximera vinsten. Viktigt är också att notera att för socialt företagandet är vinsten ett medel för att uppnå sociala mål, inte målet i sig, och centralt är även att nå de grupper som staten eller marknadsmekanismerna inte har lyckats att nå.³⁹ Som vi har diskuterat ovan ger mikrofinans människor som förnekas tillgång till kommersiella bankers finanstjänster på grund av begränsad tillgång till ekonomiska resurser. Palmås skriver att sociala företag insorteras under den tredje sektorn eller den sociala ekonomin. Andra sådana verksamheter är kooperativ och välgörenhetsorganisationer. Sociala företag skiljer sig dock från kooperativ och välgörenhetsorganisationer i det att de är mer entreprenöriellt drivna än kooperativ och de är självfinansierande med fokus på självhjälp. Man kan betrakta mikrofinansorganisationer som socialt företagande därför att de koncentrerar sig på att möjliggöra självhjälp för människor. Självfinansiering kan ses som en skillnad mellan det sociala företagandet och mikrofinansorganisationer.⁴⁰ Även om många mikrofinansorganisationer försöker att själva finansiera sitt arbete är de flesta beroende av donationer. Den största likheten mellan socialt företagande och mikrofinansorganisationer är deras vilja att istället för vinstmaximering uppnå ett socialt syfte, att ge människor hjälp till självhjälp.

---

³⁵ Bruck 2006: 5

³⁶ Fernando 2006: 206

³⁷ Ibid.

³⁸ Palmås 2003: 47

³⁹ Ibid: 48

⁴⁰ Ibid: 49

2.2 Forskning om empowerment

Linda Mayoux har studerat kvinnors empowerment och mikrofinans dels genom eget fältarbete främst i Indien och Pakistan och dels genom att studera den litteratur det finns i ämnet. Vi utgår från hennes två artiklar "Women's empowerment and Microfinance: A 'Think Piece' for the microfinance field" och "Micro-finance and empowerment of women: A review of the key issues" samt boken *Sustainable Learning for Women's Empowerment – Ways Forward in Micro-Finance* som hon är redaktör för. Mayoux skriver både om hur kvinnorna kan bli empowered genom mikrofinans och hur mikrofinansorganisationerna måste öka medvetandet om genusfrågor för att nå syftet med empowerment. Mayoux anser att mikrofinans har en viktig roll när det gäller kvinnors empowerment, men hur denna roll ska se ut är fortfarande lite oklart. Hon menar att det saknas omfattande studier och teorier om både de negativa och de positiva effekter mikrofinans kan ha för kvinnor. Mayoux uppmanar mikrofinansorganisationer att bättre möjliggöra empowerment för kvinnor. Hon uppmärksammar att mikrofinans inte automatisk leder till empowerment utan att organisationer måste strategiskt planera empowerment för att möjliggöra det.⁴¹

I boken *Questioning Empowerment* presenterar Joanna Rowlands sina forskningsresultat efter att ha studerat två kvinnoorganisationer i norra Honduras, vilka båda har inriktat sig på att öka kvinnors empowerment. Boken är författarens doktorsavhandling i filosofi, vars empiri bygger på flera års undersökningar och intervjuer.⁴² Författaren menar att genom misslyckande med att hitta en tydlig definition av empowerment och hur det kan uppnås, försvagas begreppets förmåga att användas som analysverktyg eller som en del i en förändringsstrategi.⁴³ Avsikten med boken är därför att uppmuntra till en mer exakt behandling av begreppet och utforska hur en mer disciplinerad användning av empowerment kan fungera som ett verktyg för aktivism, projektplanering, utvärdering och förändring av genusrelationer.⁴⁴

Naila Kabeers artikel som vi använder oss av mest är "The Conditions and Consequences of Choice: Reflections on the Measurement of Women's Empowerment" där hon presenterar sin teori kring empowerment och exemplifierar denna med hennes egen forskning som hon gjorde i Bangladesh samt andra forskares resultat i ämnet. Kabeer är docent i utvecklingsstudier vid Sussex University i Storbritannien. Kabeer har forskat mycket kring genus och utveckling i Bangladesh, Vietnam och Indien. Hennes empowermentteori har ofta använts inom empowermentforskningen.⁴⁵ Kabeer är också författare till böckerna *Power To Choose: Bangladeshi Women and Labour Market Decisions in London and Dhaka* och *Reversed Realities: Gender Hierarchies in Development Thought*. Båda böckerna handlar om genusstudier, ekonomi och utveckling. Kabeer lyfter fram vilken roll kvinnorna i Tredje världen har i de internationella utvecklingsstrategierna och kritiserar att dessa strategier utesluter kvinnorna.

---

⁴¹ Mayoux 2002: 6

⁴² Rowlands 1997: viii

⁴³ Ibid: 8

⁴⁴ Ibid: vi

⁴⁵ Se till exempel Mayoux 2000, 2002 & 2003 och Rowlands 1997

3. Metod

3.1 Litteraturgenomgång

De metoder vi använder oss av är litteraturgenomgång och innehållsanalys. Litteraturgenomgång använder vi för att komma fram till vilka böcker, artiklar och teorier vi bygger vår analys på. Innehållsanalys använder vi för att analysera det empiriska materialet som i vårt fall är texter från Pro Mujeres hemsida.

Efter att vi hade bestämt det ämne vi ville studera började vi leta efter böcker och artiklar om mikrofinans och empowerment. En del av den litteratur som handlar om empowerment har relevans både som tidigare forskning och som teoretiska utgångspunkter. Exempel på detta är Joanna Rowlands bok *Questioning Empowerment*. Vi använder bokens fältstudie som tidigare forskning medan hennes maktanalys kring empowerment redogörs i kapitlet om våra teoretiska utgångspunkter. Ett annat exempel är Linda Mayoux's texter om kvinnors empowerment genom mikrofinans. Hennes egen forskning och de studier hon har analyserat för att få en kritisk bild av empowerment genom mikrofinans tar vi upp i tidigare forskning medan vi utgår från hennes teorier om empowerment i vårt kapitel om våra teoretiska utgångspunkter.

Andra teorier som vi använder i vårt arbete är Sylvia Walbys patriarkatteori, ett urval av teorier som vi använder inom så kallad "svart feminism"⁴⁶ och "Tredje världen feminism". Walbys patriarkatteori applicerar vi eftersom den belyser kvinnors underordning, vilket är relevant för vårt arbete då empowerment genom mikrofinans anses vara ett av verktygen för att förändra denna ordning. Enligt Pro Mujeres är anledningen till att organisationen riktar in sig på just kvinnors empowerment är att det råder en ojämlig maktfördelning mellan könen där Pro Mujeres försöker att förändra denna genom sitt arbete. Genom att tillämpa svart feminism och Tredje världen feminism försöker vi att förmedla en mer kritisk bild av den generella framställningen av "Tredje världen kvinnan". Med hjälp av kritiska texter om hur empowerment kan vara möjlig genom mikrofinans ska vi analysera Pro Mujeres för att få fram en mer nyanserad bild av organisationen än den de själva presenterar.

3.2 Urval av texter för innehållsanalys

Vi granskade organisationer i olika latinamerikanska länder för att hitta en organisation som använder empowermentstrategier med mikrofinans för kvinnliga kunder. Den organisation som vi ansåg lämpligast var Pro Mujeres, eftersom den är verksam i flera olika latinamerikanska länder och arbetar för att med hjälp av mikrofinans öka kvinnors empowerment. På Pro Mujeres hemsida finns det information om organisationens historik, grundarna, ideologi, arbetsstrategier gällande mikrofinans och empowerment, donationsföretag och länder där organisationen är verksam. På hemsidan finns det även kvinnliga låntagares berättelser, nyheter om Pro Mujeres arbete, aktuella händelser, ekonomisk information samt årliga rapporter om organisationens utveckling och mätning av dess framsteg.

---

⁴⁶ Den tidiga kvinnorörelsen inspirerades av den svarta frihetsrörelsen. Kvinnor med olika etnicitet deltog i den feministiska kampen, men trots detta blev kvinnorörelsen en "vit" rörelse (Smith 1982: xx)

De texter vi använder från Pro Mujeres hemsida är "Business Development Training", "Empowerment Training", "Financial Services", "Frequently Asked Questions", "Health Care Support & Training", "History", "Our Approach" och "Our Publications". Vi har även använt oss av publicerade artiklar från Pro Mujeres hemsida. Den första artikeln är "Healthy Women, Healthy Business" skriven av Ruth Junkin, John Berry och Mariá Elena Pérez, artikeln är en jämförande studie om Pro Mujeres integration av mikrofinans och hälsovård. "Expanding Impact: Innovations in Cost-Effectively Integrating Microfinance with Education in Health" är en annan artikel skriven av Carmen Velasco och Saiko Chiba och studerar Pro Mujeres olika hälsovårdsstrategier och vad de får för konsekvenser i länderna där organisationen är verksam. Den sista artikeln är "Microfinance: A Plattform for Social Change" av Marge Magner och den handlar inte specifikt om Pro Mujer utan berör frågor om huruvida mikrofinans kan bidra till social förändring.⁴⁷

3.3 Innehållsanalys

Innehållsanalys är en vetenskaplig undersökning där det empiriska materialets innehåll analyseras för att hitta relevant information från dokumenten. Dokumenten kan vara allt från skrift till bild och kan innehålla både direkt eller indirekt information om olika sociala händelser.⁴⁸ Innehållsanalys kan användas för att analysera och beskriva textinnehåll på ett systematisk sätt.⁴⁹ Det finns både kvalitativ och kvantitativ innehållsanalys, vilken som används beror på typen av data. I den kvalitativa innehållsanalysen som vi använder oss av utvecklar man kategorier eller typologier utifrån vissa återkommande teman och företeelser för att sedan jämföra dessa informationsenheter med varandra. Information, meningar och begrepp som är relevanta för studiens syfte och frågeställningar plockas ut för att koda under huvudkategorier och underkategorier. Huvudkategorierna innehåller mer allmän information som behandlas på en högre abstraktionsnivå än underkategorierna där informationen är mer specifik.⁵⁰ Det är viktigt att förstå texterna som analyseras med hjälp innehållsanalys även kontextuellt dvs. att sätta in dem i dess sammanhang för att därigenom förstå vilka intentioner författare har med sina texter samt hur läsarna påverkas av texterna.⁵¹

Vi har studerat Pro Mujeres hemsida och det material som handlar om organisationen och dess arbete med både mikrofinans och empowerment vilken fungerar som vår empiri. Vi analyserade texterna inte bara utifrån vad organisationen skriver om sig själv utan även hur de representerar sig själva och kvinnorna Pro Mujer arbetar med. Vi läste allt material från hemsidan för att hitta lämpliga kategorier med hjälp av vilka vi kunde koda texterna. Det material från hemsidan som var lämpligast för oss kategoriserade vi för att studera hypotesen om Pro Mujeres arbete med mikrofinans leder till empowerment. De olika huvudkategorier som återkom i Pro Mujeres texter och som var relevanta för vår analys är: mikrofinans, empowermentstrategier, Pro Mujeres representation av de kvinnliga klienterna och relationer mellan hjälpare och hjälpt. Underkategorier till empowermentstrategier är hälsovård, utbildning, affärsträning, finansiella tjänster och empowermentträning. Samtidigt har vi läst forskning och teorier som handlar om empowerment samt litteratur om vad mikrofinans innebär och hur det fungerar, särskilt har vi fokuserat på litteratur som behandlar mikrofinans ur ett genusperspektiv

---

⁴⁷ Pro Mujer 2007h

⁴⁸ Korsnes 1998: 131

⁴⁹ Bergström & Boréus 2005: 44

⁵⁰ Merriam 1994: 145

⁵¹ Korsnes 1998: 132

3.4 E-postintervjuer

För att fördjupa vår analys kontaktade vi även tre personer, som arbetar vid Pro Mujers huvudkontor i New York, via e-post med frågor angående organisationens arbete. Vi fick endast ett svar från organisationens kontaktperson som hänvisade oss till hemsidan, vilken vi redan hade studerat. Därför bestämde vi oss för att kontakta en av Pro Mujers grundare Lynne Patterson. Patterson skickade oss ett svar där hon lovade att försöka svara på våra frågor och även hitta studier om Pro Mujer som kunde hjälpa oss med arbetet. Men tyvärr fick vi inte det utlovade svaret, trots en påminnelse från vår sida. Därför var vi tvungna att använda oss endast av det material som var tillgängligt på hemsidan.

Det vi upplevde mest problematiskt med e-postintervjun var ovissheten om respons från de vi kontaktade från Pro Mujer samt den beroendeställning vi försatte oss i genom att inte kunna vara säkra på att få svar. Anne Ryen skriver att problem med e-postintervjun är att fånga intervjupersoners intresse och behålla entusiasmen för att svara.⁵² Ryen tar även upp svårigheten att nå personer via e-post på grund av möjliga hinder att använda Internet och ovissheten kring om intervjupersonen har mottagit e-posten. Detta var dock inte något vi oroade oss för eftersom vi hade fått bekräftelse att Patterson hade fått vår intervjuguide, se bilaga.

Det som vi eventuellt skulle ha gjort annorlunda är att direkt kontakta Pro Mujers grundare istället för att vänta på svar från den övriga personalen. Men till slut visade det sig att vi inte fick något svar från Patterson heller. Ett möjligt alternativ hade varit att kontakta Pro Mujer via telefon men vi upplevde detta för kostsamt och problematiskt.

3.5 Validitet och reliabilitet

Validitet inom kvalitativa undersökningar handlar om huruvida resultatet från undersökningen stämmer överens med verkligheten. Man bedömer resultaten utifrån perspektivet om det fångar verkligheten och om resultatet mäter det som forskaren var ute efter.⁵³ I ett bredare perspektiv handlar validitet om i vilken utsträckning studiens observation speglar den verklighet som studerats.⁵⁴ Texterna som vi analyserar är hämtade från organisationens hemsida och speglar Pro Mujers uppfattningar om deras arbete med mikrofinans. Den ”verklighet” vi studerar är organisationens egna uppfattningar om dess arbete och hur det förväntas leda till empowerment. Resultatet från vår undersökning stämmer kanske inte helt överens med Pro Mujers egna bild av organisationen eftersom vi tillämpar kritiska synsätt till Pro Mujers arbete, något organisationen generellt själv bortser från. Vårt studieobjekt är Pro Mujers förhållningssätt till sitt arbete, inte deras arbete i sig. Det gör att den information som vi får genom organisationen hemsida är mycket mer positiv än vad vårt resultat möjligtvis kommer att bli. Vi anser att analysen om Pro Mujers arbete skulle ha blivit mer omfattande om vi skulle ha haft möjlighet att utföra en fältstudie på plats i Latinamerika och kunnat intervjua de kvinnor som har erfarenhet av Pro Mujers arbete med mikrofinans och empowerment. Detta skulle troligen ha gett oss en mer bred och verklig bild av Pro Mujer och kvinnors upplevelser av organisationens arbete. Vi hade ingen möjlighet att göra detta på

---

⁵² Ryen: 2004: 199

⁵³ Merriam 1988: 177

⁵⁴ Kvale 1997: 215

grund av begränsad tid och ekonomi, men förhoppningsvis kan vi längre fram utföra fältstudier på högre studienivå.

Reliabilitet syftar till om undersökningens resultat kan upprepas och huruvida resultatet kommer vara samma efter upprepningar.⁵⁵ Vårt intresseområde låg i latinamerikanska mikrofinansorganisationer med kvinnors empowerment som mål. Vi valde att studera genusfrågor i Latinamerika på grund av tidigare studier i latinamerikakunskap och genusvetenskap, vilket påverkar vår förförståelse i ämnet. Forskningsresultatet kan skilja sig beroende på olika förförståelse om det som studerats. Om till exempel någon annan student hade undersökt Pro Mujeres arbete hade resultatet troligen varit annorlunda än det vi får fram. Resultatet kommer inte heller vara samma om undersökningen upprepas utifrån ett annat teoretiskt perspektiv än vårt. Med detta menar vi att om Pro Mujeres arbete hade studerats från andra synvinklar, till exempel från organisationens kvinnliga klienters eller deras mäns perspektiv hade nog resultatet från organisationens arbete sett annorlunda ut.

3.6 Forskningsetiska aspekter

Vetenskapsrådet presenterar fyra huvudkrav som måste uppfyllas för att skydda och respektera informanternas anonymitet. Dessa krav är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.⁵⁶ På grund att vi inte lyckades genomföra någon intervju med Pro Mujeres består vår empiri endast av offentliga och lättgängliga dokument från Pro Mujeres hemsida. Detta är en metod som inte innebär några större etiska problem. Det är dock viktigt att reflektera över den hänsyn vi tog till etiska frågor både när vi planerade och skickade ut intervjuguiden.

Informationskravet syftar till att informera undersökningens deltagare om de regler som gäller deras deltagande och vilken roll de spelar i projektet. Det måste också göras klart att deltagandet är frivilligt och att all information som kan påverka denna frivillighet måste anges så tidigt som möjligt. I den e-post vi skickade till Pro Mujeres förklarade vi uppsatsens syfte och att vi skulle behöva mer information om organisationens arbete. Samtidigt frågade vi kontaktpersonerna om de var villiga att delta som informanter i vår studie.

Samtyckeskravet syftar till att undersökningens deltagare själva får bestämma över sin medverkan under hela studien. Medverkan kan avbrytas när som helst och informanterna har också rätt att avböja frågor de inte vill ge svar på. Vi skrev i e-posten att intervjupersonerna själva fick bestämma om de ville medverka i studien, men vi poängterade att vi skulle vara tacksamma för deras medverkan.

Konfidentialitetskravet innebär att informanternas personuppgifter skyddas genom hela studien och att informanterna på så vis ges största möjliga konfidentialitet. Speciellt om undersökningen handlar om etiskt känsliga uppgifter om måste informanternas anonymitet garanteras. Våra intervjufrågor handlar om Pro Mujeres arbete, vår informant representerade organisationen, vilket betydde att frågorna varken var personliga eller etiskt känsliga. Naturligtvis frågade vi om vi fick använda informantens namn i samband med analysen om Pro Mujeres.

Nyttjandekravet betyder att insamlade uppgifter om informanter endast får användas inom forskningen och att inga uppgifter får användas för icke-vetenskapliga syften. På grund av

---

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Vetenskapsrådet 2007: 5-14

uteblivet svar från Pro Mujer finns det inga etiska problem med hantering av informanternas uppgifter.

4. Teoretiska utgångspunkter

4.1 Empowerment

Linda Mayoux urskiljar tre olika paradigmer om relationerna mellan mikrofinans och empowerment. Det första paradigmet är *feminist empowermentparadigmet* (feminist empowerment paradigm) som fokuserar på genusjämligheten och kvinnors mänskliga rättigheter. I detta paradigm fungerar mikrofinans som ett inträde för kvinnors ekonomiska, sociala och politiska empowerment, men mikrofinansorganisationer kritiserar samtidigt för att vara ovilliga att ta hänsyn till genusfrågor och olika empowermentstrategier. Empowerment definieras som en förändring i samhälleliga maktrelationer mellan kvinnor och män.⁵⁷ Det andra paradigmet är *fattigdomsminskningsparadigmet* (poverty alleviation paradigm) som ser mikrofinans som en del av de samarbetande programmen för fattigdomsminskning. Empowerment förstås inom detta paradigm som ökat välmående hos fattiga hushåll, samhälls utveckling och självförsörjning. Även om begreppet empowerment används inom detta paradigm är förhållningssättet till empowerment ofta väldigt kritiskt. Kvinnors empowerment ses nämligen som externt påtvingat av västerländska medelklassfeminister som har lite förståelse för Tredje världens kvinnors behov.⁵⁸ Denna kritik framförs också av svart feminism och Tredje världen feminister.⁵⁹ Det tredje paradigmet är det *finansiellt självförsörjandeparadigmet* (financial self-sustainability paradigm) enligt vilket empowerment ses som ekonomisk empowerment och ökning av individuella val och förmågor. Inom detta paradigm är anledningen till mikrofinansens kvinnliga låntagare att kvinnor har höga återbetalningssiffror och tanken att när kvinnor får tillgång till mikrofinans leder detta automatiskt till ekonomisk empowerment, vilket gör att andra empowermentstrategier blir oviktiga.⁶⁰

Mayoux menar att det naturligtvis inte går att gruppera alla mikrofinansorganisationer under ett av dessa paradigmer, utan det finns skillnader vad gäller förhållningssätt till genusfrågor och fattigdomsminskningsstrategier inom varje paradigm. Mayoux betonar hur viktigt det är att mikrofinansorganisationer tar hänsyn till genusfrågor därför att bevis från olika studier om empowerment visar att kvinnorna till och med kan bli disempowered om genusfrågor är frånvarande i mikrofinansprogrammen. En fungerande empowermentstrategi måste, enligt Mayoux, vara definierad av de kvinnorna som själva lånar pengar, inte av externa aktörer.⁶¹

Mayoux menar att empowerment har tre olika dimensioner.⁶² *Ekonomisk empowerment* är den första dimensionen och den innebär att kvinnor genom tillgång till sparande och kredit kan delta mer i hushållets ekonomiska beslutfattning. När kvinnorna får bestämma över pengarna optimerar de hela familjens välmående. *Ökat välmående* anses därför vara den andra dimensionen om empowerment. När kvinnorna har kontroll över hushållets ekonomiska aktiviteter används pengarna till familjens välmående vilket leder till bättre kost och hälsa.

---

⁵⁷ Mayoux 2000: 6

⁵⁸ Mayoux 2002: 6

⁵⁹ Rowlands 1997: 134

⁶⁰ Mayoux 2000: 6

⁶¹ Ibid: 18

⁶² Ibid: 8

Social och politisk empowerment är den tredje dimensionen. Enligt denna blir kvinnorna empowered genom kombinationen av kvinnors ökade ekonomiska aktiviteter och kvinnors kontroll över pengarna vilket leder till förbättrat kunnande, rörlighet, tillgång till kunskap och förhöjd status i samhället.⁶³

Enligt Rowlands är empowerment nödvändig för att fattiga och marginaliserade människor ska kunna förändra sin livssituation. Författaren presenterar tre olika aspekter av empowerment. Den första kallar Rowlands *kontextuell* eller *materiell* och syftar till att förklara vikten av omgivningen och vad det innebär att vara en del av denna, den andra aspekten är *strukturell* som handlar om hur organisationen ser ut, dess aktiviteter och hur dessa verkar, den sista aspekten är den *inre*, som speglar psykologiska eller socialpsykologiska processer hos individen. Rowlands menar att kärnan i empowermentprocessen är förändringarna av individen eller gruppen, men om detta leder till empowerment eller inte beror på omständigheterna runt omkring, vilka antingen kan uppmuntra eller hämma processen. Varje individ eller grupp för med sig sina egna erfarenheter och sin historia i processen och dessa kan påverka hur empowerment visar sig och hur lyckad processen har varit. Något som de kvinnor Rowlands intervjuade under sin forskning nämnde frekvent var att de upplevde att empowermentprocessen innebar grundläggande psykologiska och socialpsykologiska förändringar. Främst visade sig detta genom att kvinnorna utvecklade ett självförtroende och en självkänsla samt en känsla av att kunna och våga integrera med omgivningen och vara en drivande aktör.⁶⁴ Trots att båda de kvinnoorganisationer som Rowlands forskade om visade sig fungera positivt för kvinnornas utveckling framlägger författaren att empowerment inte behöver betyda lika med värdighet och självkänsla, utan huruvida utbildningen har fungerat stärkande eller inte visar sig genom vad som blir *resultatet* av att inneha värdighet och självkänsla.⁶⁵

4.2 Empowerment och makt

Om empowerment ska kunna fungera som ett verktyg för social förändring måste begreppet innehålla en komplett maktanalys.⁶⁶ I en sådan maktanalys är det viktigt att förutom genus även inkludera etnicitet, klass, sexualitet, ålder, för att nämna några variabler, och analysera hur dessa samverkar när hierarkier konstrueras.⁶⁷ Rowlands skriver att en av anledningarna till att det råder en förvirring kring begreppet empowerment är att själva begreppets grund, vilket är makt (power), är omdiskuterat och inte har någon enhetlig definition.⁶⁸

När en maktdiskussion förekommer i samband med empowerment framläggs ofta fyra olika sätt att begreppsliggöra makt. Den första är *makt över*, och syftar till att beskriva när en grupp är den dominerande och följaktligen en annan är den underordnade. Enligt en genusanalys av definitionen *makt över* innehar män makt över kvinnor. Genom detta sätt att se på makt är det lätt att förstå att män kan känna sig hotade av kvinnors empowerment, eftersom en omkastning av maktrelationen skulle innebära att männen inte bara skulle förlora makt utan även riskera att kvinnor skulle inneha makt över dem.⁶⁹ De följande dimensionerna av makt är *makt att*, som syftar till att framlägga makt som något skapande och möjliggörande, *makt*

---

⁶³ Ibid: 9

⁶⁴ Rowlands 1997: 110-111

⁶⁵ Ibid: 127

⁶⁶ Erwér 2001: 237- 238

⁶⁷ Ibid: 241

⁶⁸ Rowlands 1997: 9

⁶⁹ Ibid: 11-12

med vilket innebär att människor grupperar sig för att hantera problem tillsammans. Genom att använda dessa definitioner av makt i en feministisk tolkning av empowerment blir innebörden av *makt att* och *makt med* delaktighet i processer där människor blir medvetna om sina intressen och hur dessa relateras i förhållande till andras intressen. Empowerment fungerar därmed som stärkande när det handlar om att kunna och våga göra egna val. Den sista kategorin är *makt inom* som innebär att som individ inneha självförtroende och vara medveten om sin egen förmåga.⁷⁰ En tolkning av makt inkluderar även ett samspel mellan *makt att* och *makt inom* vilken hjälper till att ge tillträde till hela det spektrum av förmågor och potential som varje människa har rätt till.⁷¹

Även Naila Kabeer kopplar ihop makt med empowerment. Hon hävdar att den centrala idén om empowerment är idén om makt.⁷² Empowerment är en förändringsprocess där makt kan ses som en förmåga att göra val utifrån olika alternativ. Kabeer ser empowerment och disempowerment som två sidor av samma mynt. Hon påstår nämligen att disempowerment i motsats till empowerment betyder att man nekas möjlighet att göra val. Empowerment enligt denna synsätt blir en process där de som har blivit nekad förmågan att välja försöker skaffa sig en sådan förmåga med hjälp av till exempel mikrofinans. Kabeer betonar därför hur viktigt det är att komma ihåg denna process när man analyserar empowerment; människor som har möjlighet att göra val i livet kan vara mycket maktfulla men de har aldrig blivit empowered i denna mening eftersom de aldrig varit disempowered i första taget.⁷³

Kabeer skiljer mellan olika typer av val: första ordningens val och andra ordningens val. Första ordningens val eller strategiska livsval, som det också kallas, handlar om förmåga att välja om man ska gifta sig eller inte, ska man skaffa barn och hur många barn, vad man ska utbilda sig till och vilket yrke man vill utöva. Alla dessa val har en stor strategisk konsekvens till ens liv. Andra ordningens val handlar mer om praktiska val och har en mer vardaglig betoning, sådana val kan till exempel vara vad man ska äta till middag eller olika typer av inköp.⁷⁴ Förmågan att göra strategiska livsval, att bedriva empowerment, och på så sätt genomföra en social förändring, har enligt Kabeer tre olika dimensioner: resurser (förutsättning), handling (process), prestation (resultat).⁷⁵

Enligt henne inkluderar resurser traditionella ekonomiska resurser, men för att intensifiera förmågan att göra val måste resurser innefatta också både mänskliga och sociala resurser. Resurser i denna bredare uppfattning har skaffats genom olika samhällsliga institutioner som familjen och staten.⁷⁶ För att empowerment ska vara möjligt måste det finnas tillgång till någon typ av resurser. Handling, enligt Kabeer, är förmågan att definiera mål och agera utifrån dem. I den positiva meningen uppfattas handling som *makt att* (power to) där människor har förmåga att själva definiera målet och fullfölja dem även om motstånd förekommer. Den negativa innebörden uppfattas som *makt över* (power over) där en aktör eller många aktörer belägger sina mål till andra mot deras vilja.⁷⁷ Därför, när man studerar empowerment, blir förmågan att både själv definiera sitt mål och förmågan att fullfölja dem i olika situationer den viktigaste dimensionen av denna.⁷⁸ För Kabeer innehåller handling inte

---

⁷⁰ Erwér 2001: 249

⁷¹ Ibid: 14

⁷² Kabeer 1999: 2

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Erwér 2001: 248

⁷⁵ Kabeer 1999: 3 och Erwér 2001: 248

⁷⁶ Ibid: 3

⁷⁷ Ibid: 4

⁷⁸ Erwér 2001: 248

bara de synliga handlingar utan också betydelser, motiv och syftet omfattas som en del av handling. Resurser och handling tillsammans utgör den potentialen människor har för att leva som de själva vill. Om målen misslyckas att fullföljas och detta beror på mer djupgående hinder än t.ex. lathet kan det ses som ett tecken på disempowerment.⁷⁹ När kvinnor med hjälp av mikrofinans erbjuds bättre möjlighet att uppfylla sina egna behov samt sina barns behov kan maktförhållande mellan män och kvinnor jämnas.

4.2.1 Patriarkatet

Vid sidan av teorier om empowerment som vi använder som utgångspunkter i vår analys använder vi också Sylvia Walbys patriarkatteori. När det gäller mikrofinans och kvinnors empowerment kan Walbys teori används för att förklara varför kvinnor inte har samma tillgång till ekonomiska resurser som män, eftersom man med hjälp av teorin kan analysera hur könsojämlikheter kan variera över tid, klass och etnisk grupp.⁸⁰ Walbys skriver att hennes analys om patriarkatet bäst passar in på samtidens västerländska samhällen och att man inte kan tillämpa teorin på andra samhällstyper, åtminstone inte utan förbehåll. Trots att vi skriver om en organisation som verkar utanför väst anser vi ändå att teorin är lämplig i vår analys eftersom det finns patriarkala strukturer även i dessa samhällen. Naturligtvis uppträder de inte på samma sätt som i västerländska samhällen på grund av till exempel, ekonomiska skillnader.

Walby skiljer patriarkatet på olika abstraktionsnivåer. Sociala relationer ingår i den mest abstrakta nivån medan på den mindre abstrakta nivån består patriarkatet av sex strukturer: det patriarkala produktionsförhållande i hushållet, patriarkala relationer i lönearbetet, patriarkala relationer i staten, mäns våldsutövande, patriarkala relationer på det sexuella området och patriarkala relationer i kulturella institutioner.⁸¹ Vi kommer mest att fokusera på Walbys struktur om patriarkala produktionsförhållande i hushållet, patriarkala relationer i lönearbetet och mäns våldsutövande med hänsyn till vad våra empiriska resultat visar eller gör relevant. Den viktigaste delen av hennes teori som vi använder oss av är grundantagandet att patriarkatet är "... ett system av sociala strukturer och praktiker där män dominerar, förtrycker och exploaterar kvinnor".⁸² Vi utgår från detta antagande när vi analyserar hur mikrofinans kan fungera som empowermentverktyg för kvinnor.

Walbys första struktur *patriarkala produktionsförhållanden i hushållet* har som utgångspunkt att män kontrollerar kvinnors arbete i hem och i hushåll.⁸³ I låginkomstländer brukar det vara männen som kontrollerar hushållets ekonomi eftersom det oftast bara är männen som har inkomst, detta kan bli ett sätt att dominera kvinnor. När kvinnor saknar tillgång till pengar blir de beroende av männen som har makt över hur pengarna används. När de fattiga kvinnorna har möjlighet att låna pengar från mikrofinansorganisationer kan männen dock fortfarande kontrollera kvinnors pengar och på så sätt fortsätta patriarkala förhållanden i hushållet.⁸⁴

Walbys andra patriarkala struktur är *patriarkala relationer i lönearbetet*. Med detta syftar hon på de komplexa maktrelationer som utestänger kvinnor från bättre jobb och som leder till skillnader mellan kvinnor och män i arbetslivet när det gäller lön, arbetsuppgifter och

---

⁷⁹ Kabeer 1999: 4

⁸⁰ Jonásdóttir & Björk (red.) 2003: 15

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid: 39

⁸³ Walby 1990: 62

⁸⁴ Mayoux 2000: 13

chefspositioner. Här blir det svårare att kontextualisera denna med Tredje världen på grund av brist av sådana lönearbeten som finns i västvärlden. De är fattiga kvinnor, och ofta också män, som för det mesta jobbar inom informella sektorn där reglerna om lönearbetet och dess karaktärer inte finns på samma sätt som vi känner igen i väst. Vi anser dock att strukturen passar in i vår analys eftersom vi analyserar de ojämlika ekonomiska förhållande som finns mellan kvinnor och män även om de varierar i former mellan nord och syd. Den sista patriarkalstruktur som vi använder oss av är *mäns våldsutövande*. Walby menar att våld är ett beteende som kvinnor rutinmässigt förväntar sig från män trots att våldet framstår som individuellt och varierar till sin form.⁸⁵ Våld mot kvinnor existerar både i nord och i syd, och inom varje samhällsklass, men kvinnorna i låginkomsthushåll lider också från större sociala, legala och ekonomiska svårigheter i jämförelse med män vilket gör det ännu svårare för kvinnor att kämpa mot de existerande patriarkala strukturerna.⁸⁶

4.2.2 Solidaritet och empowerment

I en av de få böcker som finns skriven om svart feminism, *All the Women Are White, All the Blacks Are Men, But Some of Us Are Brave*, skriver en av antologins författare att feminism är en politisk teori och praktik som kämpar för att fria *alla* kvinnor från förtryck. Även de som är svarta, arbetarklass, fattiga, handikappade, lesbiska och gamla, men också de som är vita, ekonomiskt privilegierade och heterosexuella. Allt med andra visioner än total frihet för alla dessa kvinnor är inte feminism utan bara kvinnligt självförverkligande, menar författaren. Många västerländska feminister ser kvinnor i Tredje världen som förtryckta antifeminister, vilket inom svart feminism beskrivs som ett resultat av vita kvinnors dolda rasism, som i sin tur ses som en följd av en misstro mot andra kulturer och folkslag. För en kraftfull kritik av patriarkatet krävs det att även svarta och Tredje världens kvinnor tillåts komma till tals och dela med sig av sina erfarenheter. Därför måste Tredje världens kvinnor själva definiera sig och skapa en radikal feminism som inte enbart syftas till vita medelklasskvinnors självförverkligande.⁸⁷ Enligt den svarta feminismen måste patriarkatet och det politisk-ekonomiska systemet med kapitalism och imperialism störtas för att befria alla underordnade från förtryck.⁸⁸

Västerländska feministiska analyser har många gånger presenterat en enhetlig bild av kvinnan som underordnad på samma premisser över hela världen. När feministisk teori ska beskriva kvinnors erfarenheter genom att analysera patriarkatet och sexualitet utesluts ofta ett etnicitetsperspektiv. På detta sätt ignorerar feminister hur deras egen privilegierade etnicitet bidrar till en överordnad position i förhållande till andra kvinnor.⁸⁹

Svart feminism är en kritik av vit feminism, kritiken syftar till att belysa att mycket av det som den så kallade allmänna feminismen står för inte är relevant för andra än vita västerländska kvinnor. Den svarta feminismen kritiserar den västerländska feminismen för att framställa kvinnor som en enhetlig grupp och för att de vid analyser av ”svarta kvinnors situation” analyserar sig själva. Majoriteten av alla kvinnor i världen är varken vita eller bor i väst, trots detta har många feminister överfört de problem och prioriteringar som gäller i väst på övriga världen. Där måttstockarna över vad som är pågående förbättringar mäts genom att identifiera globala patriarkala strukturer enligt den standard som gäller i väst och därmed göra

⁸⁵ Jonásdóttir & Björk (red.) 2003: 15

⁸⁶ Armandáriz de Aghion & Morduch 2005: 184

⁸⁷ Smith 1982: 49-50

⁸⁸ The Combahee River Collective 1982: 16

⁸⁹ Crenshaw 1998: 326

dessa till något universellt.⁹⁰ Pro Mujers arbete syftar till att förbättra de latinamerikanska kvinnornas liv, faran med detta är att de som ska ”hjälpa” inte är en del av ”dem som ska hjälpas”. Risken blir därmed att västerländska ”universella” värderingar och normer får fungera som förebild i förändringsarbetet.

Det är något oklart vilka den svarta feminismen egentligen inkluderar, men hudfärg spelar i detta sammanhang ingen roll. Begreppet ”svart” fungerar istället som en politisk term vilken syftar på alla grupper som på något sätt är förtryckta av rasism. Men på samma sätt som termen ”människa” marginaliserar kvinnor och termen ”kvinnor” marginaliserar kvinnor som inte är vita, kan även termen ”svarta kvinnor” marginalisera vissa grupper.⁹¹ Den svarta feminismen har kritiserats för att vara för naivt optimistisk i det avseende att den ser politisk solidaritet som något självklart. De som är underordnade eller på annat sätt lider av ojämlikhet sympatiserar inte automatiskt med andra utsatta grupper, menar kritiker.⁹²

4.2.2.1 ”Den vita etniciteten” eller ”bortom systerskapet”

I Ruth Frankenberg's bok *White Women, Race Matters* uppmärksammas problematiken att som vit kvinna kunna sätta sin egen hudfärg och dess konsekvenser i ett kulturellt sammanhang. Genom att sätta moderna feministiska analyser i en historisk kontext går det, enligt författaren, att utläsa tendenser att väst skapar sig en identitet i relation till De Andra. På samma sätt verkar diskussionen om det som författaren kallar för vithet, utgå från tanken att *inte* vara en av De Andra som någon slags neutral kategori, när andra kulturer främst markeras som just ”kulturella”.⁹³ För att kunna ifrågasätta och avgränsa den domination väst och dess etnicitet innehar, är det nödvändigt att vara medveten om att dessa är kulturellt skapade och att de i sin tur integrerar med andra konstruktioner inom många skilda områden. Den ”vita etniciteten” normaliserar den dominerande kulturen genom att, bland annat, inte låtsas om de privilegier som i modern tid finns kopplade till dess kultur och etnicitet.⁹⁴

Chandra Talpade Mohanty brukar kallas och kallar sig själv för Tredje världen feminist. Hon skriver att termen ”kolonisering” har använts för att beskriva det som kallas för Tredje världen. Mohanty kritiserar inte bara västerländska feminister utan även forskare från Tredje världen eftersom hon anser att även de applicerar dessa analytiska principer. Det är genom att skapa en enhetlig ”Tredjevärldenkvinnor” under utveckling och genom att betona kvinnornas och kulturens olikhet som koloniserar representationen av kvinnorna i dessa länder.⁹⁵ Detta leder i sin tur till att kvinnorna berövas på sin historia och sin förmåga att agera politiskt. Feministiska begrepp och måttstockar av vad som är jämställt måste sättas i en kontext för att vara användbara. Om dessa begrepp framställs som universella kan det resultera i en falsk känsla av en gemensam underordning och en gemensam strid mot förtrycket, vilket enligt Mohanty inte är sant, för bortom systerskapet lurar fortfarande imperialismen, kolonialismen och rasismen.⁹⁶

Organisationen Pro Mujer är grundad av Lynne R. Patterson, som är en amerikansk lärare och Carmen Velasco som är en boliviansk psykolog. De startade Pro Mujer eftersom de ville

---

⁹⁰ Bryson 2003: 226-227

⁹¹ Bryson 2003: 231-232

⁹² Ibid: 231

⁹³ Frankenberg 1993: 197

⁹⁴ Ibid: 234- 235

⁹⁵ Mohanty 1999: 196-197

⁹⁶ Ibid: 204-207

hjälpa de fattigaste kvinnorna i Latinamerika att få det bättre ekonomiskt och socialt.⁹⁷ Genom att applicera det perspektiv som förespråkas inom *svart feminism* och *Tredje världen feminism* är det inte svårt att vara kritiskt på denna punkt. Dessa två bildade kvinnor ser sin egen insats som frigörande när de ska förverkliga sin mission: att rädda sina förtryckta systrar.⁹⁸ Systerskap går ut på att öka kvinnors medvetenhet om sin underordning och utifrån detta medvetande forma en solidaritet mellan kvinnor, förhoppningen utifrån detta är att kvinnor ska gruppera sig för att börja påverka politiskt.⁹⁹ Eva Schmitz skriver om hur kvinnor i Sverige utvecklade en gemenskap och en förståelse inför sin situation genom att gruppera sig. Schmitz menar att det var tack vare och inom dessa basgrupper som kvinnor försökte att förverkliga tanken om kvinno-solidaritet och sisterskap.¹⁰⁰ De kvinnor som söker sig till Pro Mujer gör detta för att försöka förändra sina liv, men det är fortfarande organisationen som grupperar kvinnorna för att få dem att förstå sina rättigheter och möjligheter, på det sätt som Pro Mujer ser dessa. Skillnaden är att de svenska kvinnor Schmitz beskriver själva valde att gruppera sig för att förändra sin situation

Vi som skribenter är medvetna om de svårigheter det kan innebära att skriva om Tredje världen kvinnorna, nämligen risken att generalisera för mycket.¹⁰¹ Detta gäller oss eftersom vi skriver om kvinnor som inte nödvändigtvis behöver ha samma upplevelser för att de kommer från samma världsdel. Att skriva om kvinnor i en annan kultur än ens egen kan vara vanskligt, eftersom det är mycket viktigt att inte förbise någon central aspekt av detta. Kvinnor är inte en generell grupp av människor som alla har samma erfarenheter, tankar och åsikter just på grund av sitt kön. Att ha denna problematik i åtanke är mycket relevant då vi skriver vår uppsats, även om vi i strikt mening skriver om Pro Mujers syn på de kvinnor som organisationen har som målgrupp. Genom att applicera teorin om svart feminism och Tredje världen feminism hoppas vi att vår uppsats blir så fri från fördomar, värderingar och generaliseringar som möjligt.

---

⁹⁷ Pro Mujer 2007f

⁹⁸ Thörn 1999: 24

⁹⁹ Schmitz 2007: 243

¹⁰⁰ Ibid: 250

¹⁰¹ Brydon & Chant 1989: 13

5. Pro Mujer

5.1 Organisationen och arbetet med mikrofinans

Pro Mujer provides Latin America's poorest women with the means to build livelihoods for themselves and futures for their families through microfinance, business training, and healthcare support.¹⁰²

Lynne Patterson och Carmen Velasco startade Pro Mujer år 1990. Pro Mujer är en mikrofinansorganisation som erbjuder bland annat kredit, tillträde till sparkonton, hälsovård, familjeplanering och affärsträning för fattiga latinamerikanska kvinnor.¹⁰³ Mayoux's feminist empowermentparadigm, som fokuserar på genusjämligheten och kvinnors mänskliga rättigheter, kan appliceras på Pro Mujers arbete på grund av organisationens fokus på genusfrågor och försök att förändra maktrelationer mellan könen. Pro Mujer är inspirerade av Yunus Grameen Bank i Bangladesh med specifik fokus på väldigt fattiga kvinnor och eftersom Pro Mujer har ett socialt syfte och eventuell vinståterinvestering kan organisationen ses som ett exempel på socialt företagande. Pro Mujer lånar, precis som Grameen Bank, ut pengar med höga låneräntor.

Pro Mujer startades först i Bolivia, när Patterson och Velasco ville hjälpa fattiga bolivianska kvinnor att uppnå ekonomiskt och socialt välmående. Den Nordamerikanska regeringen hjälpte Patterson och Velasco att sätta igång verksamheten. Patterson och Velasco började gå runt och träffa kvinnor i deras hem och gårdar för att erbjuda kvinnorna empowermentträning, finansiell planering och utbildning för deras barn. Pro Mujer utvecklade sitt arbete med mikrofinans och sina empowermentstrategier i Bolivia och sedan dess har Pro Mujer expanderat i fyra andra latinamerikanska länder. Pro Mujer startade mikrofinansverksamheten i Nicaragua år 1996, i Peru 1999, i Mexiko 2001 och i Argentina 2005. Förutom dessa mikrofinansorganisationer har Pro Mujer två kontor, ett i New York, USA och ett i La Paz, Bolivia, som stödjer, förstärker och expanderar Pro Mujers nätverk i Latinamerika. Kontoret i New York arbetar bland annat med att säkra fonder som kan utveckla organisationens nätverk och attrahera kapital som behövs för att nå fler kunder. Kontoret i La Paz tar hand om de fem fungerande mikrofinansorganisationerna och erbjuder dem både operativt och administrativt stöd samt leder Pro Mujers utbredning till nya länder.¹⁰⁴

På hemsidan poängteras det att Pro Mujers arbete har modifierats för att passa varje specifikt latinamerikanskt lands ekonomiska och kulturella förutsättningar.¹⁰⁵ Det visar att organisationen inte ser dessa länder som en enhetlig grupp av samma kultur och människor. Men det beskrivs inte hur organisationens arbete rent praktiskt har anpassats till de olika länderna. När Pro Mujer tar hänsyn till de förhållanden varje land har där organisationen fungerar, kan arbetet med mikrofinans bli mer effektivt och den kan erbjuda bättre möjligheter för kvinnors empowerment. Möjligheten att hitta de kvinnor som har det största behovet av de tjänster Pro Mujer erbjuder ökar också när tjänsterna är anpassade till landets kontext.

---

¹⁰² Pro Mujer 2007d

¹⁰³ Pro Mujer 2007f

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Pro Mujer 2007f

Sedan Pro Mujer först startade i Bolivia har organisationen lånat ut mer än 327 miljoner dollar och idag hjälper den 173.000 fattiga latinamerikanska kvinnor som vill starta egna företag och få tillträde till hälsovård för hela familjen. Samtidigt hjälper Pro Mujer till att utveckla kvinnors potential, göra anspråk på deras mänskliga rättigheter och ge kvinnor en röst som aktiva medborgare.¹⁰⁶ Allt detta förväntas, enligt organisationen, leda till kvinnors empowerment.

Pro Mujer följer Grameen Banks exempel om grupplåning och den icke vinstdrivande mikrofinansmodellen. Grupplåning riktar sig till personer utan återbetalningsgaranti som träffas en gång i veckan för att ta hand om låneåterbetalningen. Kvinnor i grupper garanterar varandras lån och om någon inte lyckas att betala tillbaka veckans lån måste andra i gruppen betala för henne. Med detta menas att varje lån görs individuellt av gruppmedlemmarna men alla i gruppen lider konsekvenser om någon misslyckas med att återbetala lånen.¹⁰⁷ Velasco från Pro Mujer kommenterar grupplån och kvinnors förhållningssätt till detta på följande sätt: "They [*women*] don't repay only because they want to repay. They don't want to fail their neighbours. They don't want to fail their friends".¹⁰⁸

Grupplån påstås ge högre återbetalningssiffror eftersom kvinnorna kan känna större ansvar att ta hand om sina återbetalningar för att inte svika de andra i gruppen. 99 procent av kvinnor som lånar av från Pro Mujer och deltar i gruppmötena återbetalar sitt lån.¹⁰⁹ Det är möjligt att låna mellan 50 USA dollar till 1,500 USA dollar från Pro Mujer, men det genomsnittliga lånet är 189 USA dollar. Kvinnor som återbetalar i tid kvalificerar sig för större lånesummor. Alla kvinnor som vill låna pengar från Pro Mujer måste börja med en veckas utbildning om processen med att låna pengar och lära sig hur man utvecklar en affärsplan. Förutom lån tränar Pro Mujer kvinnorna att spara pengarna, vilket många aldrig tidigare har gjort. Lokala grupper och Pro Mujer inkasserar sparandet från kvinnor och sätter in pengarna till gruppssparandekonton kontrollerade av en reglerad bank. Utöver det frivilliga sparandet måste alla Pro Mujers kunder spara 20 procent av sitt lån som en säkerhetsåtgärd mot olyckshändelser som sjukdomar eller naturkatastrofer.¹¹⁰

Pro Mujer fungerar med hjälp av donationer från olika organisationer eller privata personer samt med pengarna från löneräntor. Donatororganisationer tjänar på att stödja mikrofinans därför att de får positiv uppmärksamhet i samband med de kvinnliga klienternas framgångsberättelser. Mikrofinansmodellen tillåter kvinnorna att verka utanför hemmet där kvinnorna kan bli ekonomiska aktörer som kan spara, låna, sälja, producera och tjäna pengar. Men ändå kan modellen begränsa kvinnorna genom att hindra dem från att påverka den större ekonomiska och politiska arenan och hålla kvar kvinnorna i den informella sektorn av ekonomin.¹¹¹

---

¹⁰⁶ Pro Mujer 2007d

¹⁰⁷ Armandáriz de Aghion & Morduch 2005: 86

¹⁰⁸ Bruck 2006: 4

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Pro Mujer 2007c

¹¹¹ Hirschmann 2006: 82

5.2 Pro Mujers representation av de kvinnliga låntagarna

Att Pro Mujer ser sin egen roll i sina klienters utveckling som outhärlig, visar sig genom den bild av de kvinnliga låntagarna som framträder efter att ha studerat hemsidan. På Pro Mujers hemsida skildras kvinnorna som organisationen riktar sig till som utbildade och beskrivs sakna den kunskap som behövs för att bli anställda eller få tillträde till lån från vanliga banker:

Pro Mujer targets poor women who lack the education and skills they need to qualify for employment or to access credit. They face discrimination and cultural barriers simply because of their gender. Most of the women work in the informal sector as vendors because they do not have any other alternative.¹¹²

I citatet hävdas det att kvinnorna är diskriminerade endast på grund av deras genus. Men detta är inget som på kort sikt kommer att förändras genom att kvinnorna ökar sitt empowerment. Diskriminering på grund av kvinnornas genus kommer att fortsätta även när de kan röra sig fritt och kan dra fördelar av empowermentutbildningens effekter, även om det generellt är just fattiga kvinnor som hårdast känner av olika former av diskriminering.¹¹³ På hemsidan berättas det att kvinnorna som lånar pengar från Pro Mujer oftast arbetar i den informella sektorn som gatuförsäljare i brist på andra alternativ. Det saknas alltså möjligheter för dessa kvinnor att kunna välja vad de vill arbeta med. Men mikrofinans och Pro Mujer kan erbjuda valmöjligheter för kvinnorna, vilket kan bidra till att förbättra deras liv. Kabeer betonar hur viktigt det är med valmöjlighet när det gäller empowerment. Författaren skriver att det finns ett samband mellan fattigdom och disempowerment när det handlar om förmåga att göra val.¹¹⁴ Pro Mujers kunder saknar till en början den kunskap som krävs för att få anställning utanför den informella sektorn, vilket begränsar deras valmöjlighet vad gäller arbetsplats. Men Pro Mujers utbildningsprogram och mikrofinanstjänster ger kvinnorna möjlighet att öka sin kunskap, vilket i sin tur leder till ökade valmöjligheter för de kvinnliga låntagarna. Enligt Pro Mujer är detta en viktig dimension av kvinnors empowerment.

Om Kabeers tre olika dimensioner av empowerment sätts in i mikrofinanskontexten blir *resurser* traditionella ekonomiska resurser som lån och sparande. *Handling* blir definitionen av det kvinnorna vill uppnå med lånet från Pro Mujer och vägen till att uppfylla detta mål. För Kabeer är det viktigt att målen med handlingen uppnås även om man möter motstånd, eftersom Kabeer ser motstånd som ett tecken på makt. Efter att vi har studerat empowermentteorier och jämfört dem med Pro Mujers arbete har vi lärt oss att kvinnorna många gånger måste övertala sina män att tillåta lånet. Om de rätta *resurserna*, det vill säga om kvinnan får tillgång till lån och empowermentstrategier, är tillgängliga, och om kvinnan kan uppfylla målet med lånet har *handlingen* lyckats och *resultatet* kan då bli empowerment.

På sin hemsida presenterar Pro Mujer sina kvinnliga kunder som arbetsorienterade utan behov av bistånd. Organisationen anser att bistånd endast kortsiktigt förbättrar kvinnornas situation. Att kvinnorna är arbetsvilliga illustreras med hjälp av detta citat som återfinns på hemsidan under rubriken Donors and Investors:

---

¹¹² Pro Mujer 2007d

¹¹³ Jaquette & Staudt 2006: 47

¹¹⁴ Kabeer 1999: 2

Women who come to Pro Mujer are not looking for handouts. They want to work. They are industrious, honest, innovative, and responsible. They repay their loans on time.¹¹⁵

Med detta uttalande går det att utläsa en viss generalisering från organisationen om dess syn på sina klienter. Presentationen av kvinnorna förmedlar en bild av att Pro Mujers kunder endast består av skötsamma och ordentliga kvinnor som alla är ute efter att jobba och påverka sin livssituation. Att detta står skrivet under den rubrik på hemsidan som speciellt riktar sig till donatorer är troligen inte en slump. Utan detta kan vara en av organisationens strategier för att locka till sig flera donatorer genom att visa upp en mer positiv och effektiv bild av sig själva och kvinnorna Pro Mujer arbetar med.

Som förklaring till att organisationen endast riktar in sig på kvinnlig låntagare nämner Pro Mujer att kvinnor är mer pålitliga och jobbar hårdare än männen:

Women are hard working and very responsible. They are committed to helping their children achieve better lives than they themselves have had. They use the income from their businesses to enhance their children's health and education and improve the quality for their families.¹¹⁶

Genom detta uttalande förmedlas en generell bild av Pro Mujers kvinnliga klienter. Organisationen menar att kvinnorna jobbar hårt och är ansvarsfulla och att de, på grund av denna gemensamma egenskap, gör allt för sina familjers bästa. Detta är i sin tur orsaken till att Pro Mujer bara lånar ut pengar till kvinnor. Pro Mujer anser att eftersom kvinnors utveckling är till nytta för hela familjen är kvinnors empowerment det bästa och mest effektiva sättet att reducera fattigdom.¹¹⁷ Pro Mujer vill kvinnorna väl, de vill hjälpa till att förbättra de kvinnliga klienternas liv. Men för att kunna genomföra sin mission att hjälpa dessa kvinnor krävs det donationer. För att få donationer behöver det finnas donatorer. För att donatorer ska bli intresserade av att donera måste det finnas solskenshistorier som övertygar att deras bidrag är behövliga och att pengarna kommer till sin rätt i Pro Mujers händer. Detta leder till att Pro Mujer målar upp en enhetlig bild av sina klienter, som idoga, pålitliga och hårt arbetande. De kvinnliga klienterna reduceras först och främst till sin kultur och sin etnicitet genom att deras gemensamma likheter betonas och därmed deras olikheter med västerländska kvinnor. Den bild som förmedlas av Pro Mujer hjälper därför till att späda på myten om "Den genomsnittliga Tredje världen kvinnan" som inte vill annat än att förbättra sin situation enligt västerländska normer.¹¹⁸

5.3 Empowermentstrategier

Pro Mujer skriver på sin hemsida att de tror på kvinnor. De tror på deras värde, deras möjligheter och erfarenheter.¹¹⁹ Detta kan ses som kärnan i organisationens kamp för kvinnors empowerment och fungerar som motivation till att fortsätta trots möjliga svårigheter och motstånd. Pro Mujer ser empowerment som en möjlig lösning till att få slut på fattigdom och på så sätt skapa mer rättvisa samhällen. Detta görs genom att erbjuda den träning fattiga

---

¹¹⁵ Pro Mujer 2007d

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Mohanty 1999: 198

¹¹⁹ Pro Mujer 2007g

kvinnor behöver för att öka sin inkomst, underhålla sin egen och sina familjers hälsa, samt att uppnå jämlikhet i sina hem, där de arbetar och i de samhällen där de lever.¹²⁰ Trots att Pro Mujer använder empowerment i sitt arbete problematiserar eller definierar inte organisationen begreppet.

Genom att erbjuda tjänster och en ekonomisk utväg uppmuntrar organisationen sina kvinnliga klienter att utveckla sin fulla kapacitet och till att göra anspråk på sina rättigheter. De flesta mikrofinansorganisationer fokuserar endast på den finansiella biten, men Pro Mujer säger sig använda ett speciellt sätt att närma sig sina kunder, genom att förbereda kvinnorna mentalt, känslomässigt och ekonomiskt, för att själv kunna förbättra sin egen och sina barns levnadsstandard.¹²¹ För att maximera potentialen för de finansiella tjänsterna inkluderar Pro Mujer "Human Development services" som erbjuder klienterna träning i de områden som de behöver utbildning i för att lyckas finansiellt. Denna modell har en speciell term och kallas för Mikrofinans Plus.¹²² Visst skiljer sig Pro Mujer på grundläggande områden från den stora massan av mikrofinansorganisationer, även om Pro Mujer som utvecklingsprogram har fokus på de delar som är mest frekvent beskrivna i dessa sammanhang. Utvecklingsprogram brukar i allmänhet inte enbart uppmuntra kvinnor att organisera sig utan brukar även bidra med tillgång till kapital i olika former, träning och en mer öppen och vidsträckt syn på världen.¹²³

Det har visat sig att fattiga kvinnor får ut mer av program som inte bara bygger på mikrofinans, men missförstånd gällande detta antagande kan felaktigt leda till att antalet mikrofinansorganisationer minskar,¹²⁴ istället för att fokusera mer på en förbättring av kvinnors situation. Kritiker menar att genom att lägga all fokus på en enda lösning, mikrofinans, kan det riskera att underminera andra strategier. Alltså skulle det finnas skäl att betvivla det faktum att det bara finns en endaste väg till kvinnors empowerment och metoden skulle behöva en utvärdering.¹²⁵ Trots att viss kritik mot mikrofinans- och kvinnoorganisationer kan vara befogad har deras arbete ändå fått synliga positiva effekter. Den nationella och internationella spridningen av dessa organisationer har haft som konsekvens att kvinnor över hela världen är mer medvetna om sina mänskliga rättigheter, mer villiga att kräva en förändring och även mer villiga att söka upp dessa organisationer för att vara med och skapa en förändring.¹²⁶ Enligt Mohanty finns det ett växande intresse för att förbättra livet för kvinnor i "utvecklingsländerna". Utveckling är ofta synonymt med ekonomiska framsteg. Hur "utvecklade" kvinnor betraktas beror ofta på huruvida de påverkas positivt eller negativt av ekonomiska återgårdar.¹²⁷ Men att dessutom, som Pro Mujer gör, innefatta empowermentstrategier i denna utveckling gör det svårare att utläsa förändringar i positiv riktning, speciellt med tanke på att empowerment är en process som kan pågå i många år.

Efter att ha studerat Pro Mujers hemsida framkommer det att organisationen använder sig av tre huvudsakliga strategier. Den första strategin som beskrivs är *utbildning*, citatet visar var organisationens motivation ligger:

---

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Pro Mujer 2007b

¹²² Velasco & Chiba (årtal saknas): 6

¹²³ Tinker 2006: 270

¹²⁴ Jaquette & Staudt 2006: 47

¹²⁵ Tinker 2006: 293

¹²⁶ Ibid: 269

¹²⁷ Mohanty 1999: 200

Driven by a passion to help poor Bolivian women improve their self-esteem, health and access to a steady income, the founders designed an educational program to help address these issues.¹²⁸

Det som lärs ut är fakta om våld i hemmet, kvinnors rätt och förmågan att göra sin röst hörd både i hemmet och i den offentliga sfären. Utbildningen sker genom workshops och diskussion i mindre grupper, för att höja medvetenheten gällande ledarskap, genusfrågor och självförtroende. Organisationen ser även till att dess klienter koppas samman med andra organisationer för rådgivning, hjälp med rättsliga frågor och träningsprogram som mer specifikt riktar in sig på yrkesmässig verksamhet.

Den andra strategin som presenteras är *hälsovård*. Organisationen menar att ett hälsosamt liv är kvinnans främsta tillgång för att ha ork att lyckas med sitt entreprenörskap:

Pro Mujer believes that health is women's most precious asset, a key to their wellbeing and success in the home, the workplace, and their community.¹²⁹

I denna hälsovård ingår det tillgång till psykologer, sjukskötare samt tränare som bidrar med utbildning i grundläggande hälsovård. Kvinnorna erbjuds hjälp med familjeplanering och liknande, som frågor angående graviditet och preventivmedel. Organisationens hälsovård syftar till att i ett tidigt stadium förebygga och förhindra vanliga sjukdomar men även till att öka kvinnornas medvetenhet om vikten av god hälsovård både för sig själv och för sin familj.¹³⁰ Pro Mujer menar även att kvinnor kan öka deras empowerment genom att tillsammans med andra medverka och vara aktiva i gemensamma föreningar. ”Pro Mujer provides a safe haven where women can share their concerns and receive support from each other”.¹³¹

Som den tredje och sista empowermentstrategin erbjuder Pro Mujer *ekonomisk affärsträning* och *rådgivning* för sina kunder. Organisationen delar då in kvinnorna i grupper om 18- 28 stycken och lär ut hur de ska gå tillväga för att starta och driva en gemensam bank. Enligt Pro Mujer ökar medlemmarnas självkänsla när de lyckas låna och framgångsrikt betalar tillbaka lånen, skapar sparkonton och blir mer medvetna om deras kapacitet och förmåga. Inte nog med det ges de möjlighet att prova sina nya färdigheter som ledare i andra gemensamma föreningar.¹³²

Enligt Pro Mujer erhåller kvinnorna en större självkänsla och får ett större självförtroende med hjälp av dessa tre strategier, vilket i sin tur ökar klienternas empowerment. Men är Pro Mujer en av alla de organisationer som hjälper till att urvattna det tidigare politiska begreppet? Eller är det så att organisationen bidrar till social förändring? Genom att hänvisa betydelsen av empowerment till effekter av mikrofinans i form av individuell entreprenörskap och självtillit, låter Pro Mujer bli att uppmärksamma att empowerment är ett komplext

---

¹²⁸ Pro Mujer 2007e

¹²⁹ Pro Mujer 2007e

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Pro Mujer 2007b

¹³² Ibid.

begrepp,¹³³ någon definition eller problematisering av dess innebörd återfinns inte heller på hemsidan.

6. Mikrofinans – väg till empowerment?

6.1 Patriarkala samhällsstrukturer

Pro Mujers väg till empowerment för sina kvinnliga låntagare är inte oproblematiserad utan det finns flera hinder för och begränsningar med organisationens arbete med mikrofinans och empowerment. Linda Mayoux ifrågasätter relationen mellan kvinnors empowerment och mikrofinans. Hennes grundargument är att mikrofinans inte automatisk leder till empowerment. Förutom att Mayoux betonar hur viktigt det är att mikrofinansorganisationer förändrar sitt synsätt på mikrofinans så att finansiella tjänster bättre tar hänsyn till kvinnors ibland speciella omständigheter, tar Mayoux också upp problemet med vem som har kontroll över lånet. Även om lånet officiellt står i kvinnans namn betyder det inte nödvändigtvis att det i praktiken är kvinnan som bestämmer över hur pengarna används. Mayoux skriver att de höga återbetalningssiffror som kvinnorna ofta har, inte antyder att kvinnorna nödvändigtvis har använt pengarna som de själva har velat. Män kan ta över lånet eller förvänta sig att kvinnorna använder lånet endast för hushållet vilket ger männen frihet att spendera sina egna pengar som de vill, inte för familjen.¹³⁴ Det kan också vara så att kvinnorna själva har velat använda pengarna på männens aktiviteter. Kvinnorna kan tvingas att reducera sina redan otillräckliga resurser för mat eller hälsa så att de kan återbetala lånet. Mayoux betonar att kvinnorna själva kan bidra till att reproducera ojämlika genusrelationer i hushållet när de spenderar för lite på sig själva och diskriminerar flickornas behov i hushållet.¹³⁵

När vi studerade Pro Mujer hemsida såg vi att organisationen tydligt poängterade att deras kvinnliga kunder både återbetalar sina lån och använder lånet för att utveckla sin verksamhet vilket kan bidra till ekonomiska förbättringar för hela familjen. Dock finns det ingen information om hur Pro Mujer kontrollerar vem som har makt över hur lånet används och vilken roll männen har i hela låneprocessen. Det finns inte heller information huruvida lånets återbetalning belastar kvinnor eller inte. Det hade varit intressant att veta vilka strategier Pro Mujer använder för att garantera kvinnors makt över sina lån. Mayoux kritiserar också grupplån och sparandet vilket enligt Pro Mujer är ett effektivt sätt att tillförsäkra återbetalning. Mayoux skriver att grupplån kan utesluta de allra fattigaste och missgynnade kvinnorna som inte kan tillförsäkra grupplånets återbetalningskrav. Sparande enligt Mayoux betyder att kvinnor avstår från sin egen nödvändiga konsumtion.¹³⁶ Mayoux kritiserar att tiden som kvinnorna använder för att spara eller delta i gruppmöten tar bort tid från andra sociala eller politiska aktiviteter.¹³⁷ När kvinnorna ensamma har ansvaret för lånets återbetalning och deltagandet i gruppmöten, minskar detta tiden som kvinnorna skulle kunna använda för fritid, hälsa, utbildning eller olika tjänster.¹³⁸

Pro Mujer problematiserar inte grupplån eller sparande, utan enligt organisationen har båda dessa bara positiva effekter för kvinnor; grupplån hjälper kvinnor att bättre hantera sin

---

¹³³ Erwér 2001: 237

¹³⁴ Mayoux 2002: 8

¹³⁵ Mayoux 2000: 15

¹³⁶ Mayoux 2002: 10

¹³⁷ Mayoux 2000: 15

¹³⁸ Fernando 2006: 227

ekonomi och sparandet är en långsiktig investering för kvinnors framtid. Ett citat om Pro Mujers arbete tydliggör hur viktigt organisationen anser sparandet vara:

Forced savings are insurance premiums. Most women do not have savings prior to joining the program. Savings provide security and decrease vulnerability.¹³⁹

Ingenstans problematiseras vilka negativa effekter sparandet kan innebära för kvinnor som ofta måste använda sparandet för att kunna återbetala sitt lån vilket kan tänkas leda till ökad stress över ekonomin och osäkerhet om framtidens överlevnadsmöjligheter. Många mikrofinansorganisationer brukar kräva att låntagarna har tidigare erfarenhet av företagande som en slags garanti för återbetalning. Men något som vi upplever positivt med Pro Mujer är att organisationen inte har detta krav, utan lånar ut pengar även till förstagångslånare.¹⁴⁰

Något som både Mayoux och Kabeer tar upp i sina texter är ojämlika maktförhållanden i hushållet, vilket också är en av Walbys patriarkala strukturer: patriarkala produktionsförhållanden i hushållet. Mayoux närmar sig problemet genom antagandet att kvinnors ökade deltagande i hushållets ekonomi inte tillförsäkrar att kvinnor kan dra fördel av detta eller att ojämlika genusrelationer inom hushållet kommer att förändras. Genom kvinnors förbättrade ekonomiska resurser, som är en positiv förändring för kvinnors självförtroende och självvärde, kan kvinnorna medverka till hushållets ökade välmående. Men Mayoux lyfter upp att detta inte automatisk leder till förändringar i hushållets genusrelationer eftersom kvinnors ökade tillgång till ekonomin kan leda till tyngre arbetsprestation och ökad stress för kvinnor.¹⁴¹ Kabeer belyser problemet med olika exempel från hennes egen fältarbete och andras observationer vilka har studerat de svårigheter kvinnor kan uppleva i empowermentprocessen. När det gäller maktrelationer i hushållet, vem som kontrollerar hushållets ekonomi eller vem har makt över beslutfattandet i hemmet skriver Kabeer att män många gånger fattar de stora besluten medan kvinnan ofta lämnas med mindre ansvarsfulla beslut.¹⁴² Detta kan kopplas ihop med Kabeers andra dimension om empowerment, nämligen handlingen, där beslutsfattande är en viktig dimension av empowerment. Mikrofinans kan ge kvinnorna möjlighet till makt i hemmet genom ekonomiska förbättringar. Men som Mayoux betonar, betyder det inte att genusrelationerna förändras utan det patriarkala förhållandet i hushållet kan fortsätta i andra former som till exempel männens kontroll över lånet och över kvinnors beslut om hur de måste använda pengarna.

6.2 Våld i hemmet

Våld är ett problem som uppmärksammas i samband med mikrofinans och empowerment. Kontroversiella observationer har gjorts för att undersöka huruvida våldet ökar eller minskar när kvinnorna får tillträde till mikrofinans och hur detta leder till empowerment. Kabeer skriver i sin artikel om en studie som mätt relationen mellan våld och mikrofinans. Studien visade att våldet minskar när kvinnor deltar i mikrofinansprogram och när de kan bidra till hushållets ekonomi. Kabeer menar att minskat våld i samband med mikrofinans beror på kvinnors ökade deltagande i offentliga sfärer vilket kan öka möjligheten att våldet blir till offentlig kännedom.¹⁴³ Kabeers egen forskning visar att stress i samband med fattigdom är en

---

¹³⁹ Inter-American development Bank 2007

¹⁴⁰ CNN 2007

¹⁴¹ Mayoux 2000: 9

¹⁴² Kabeer 1999: 18

¹⁴³ Ibid: 22

av största orsakerna till männens våld på grund av det ansvar som männen kan känna för familjens överlevnad. Våldet brukar minska när kvinnorna kan bidra till hushållets ekonomi och ta mer ansvar för överlevandet.¹⁴⁴ Kabeer tar upp en annan studie som ger en motsatt bild av våld och empowerment, nämligen att männens våld ökar när kvinnorna blir aktiva inom mikrofinans. Kabeer skriver att detta beror på männens ovilja att balansera maktförhållande mellan kön i hushållet och att "empowerment process may sometimes lead to an initial increase in abuse because they challenge the status quo of gender power".¹⁴⁵

Män kan uppleva kvinnors förbättrade ekonomiska resurser som hot av sin maktposition, även kvinnans ökade självständighet kan vara skrämmande för män som är vana vid att ha kvinnan hemma och beroende av mannen. Män vill förhindra kvinnors möjlighet att öka sin självständighet och förmågan att uppnå sina mål. Våld kan därför bli ett hinder för kvinnors empowerment och kvinnors låntagande på grund av den rädsla som kvinnor kan uppleva i samband med våldet. Citat från en intervju med en av Pro Mujers kvinnliga låntagares make belyser hur han förhåller sig till Pro Mujers empowermentstrategier, han kommenterar hennes ökade självständighet på följande sätt: "How is it possible that there is a group [Pro Mujer] that allows a woman to feel so independent? What is this group doing?".¹⁴⁶ Annars finns det ingen information om vilken roll Pro Mujers kvinnliga kunders makar har i låneprocessen eller om mikrofinans leder till ökat våld hos familjer som är med i Pro Mujers mikrofinansprogram. På hemsidan nämner Pro Mujer att en del av empowermentstrategierna är att öka medvetandet om våld hos kvinnliga låntagare, men det saknas diskussioner om huruvida mikrofinans och empowermentstrategier leder till våld i hemmet.

6.3 Empowerment som en kvinnofråga

Pro Mujer vill reducera Latinamerikas fattigdom genom att bidra till kvinnors empowerment. När de kvinnliga låntagarna lär sig mer och blir mer självsäkra uppmuntras de att engagera sig i samhällsfrågor och medverka till att ändra sin situation. Men mannens roll i kvinnans empowermentprocess nämns inte någonstans på organisationens hemsida, att denna process skulle kunna stöta på motstånd utanför organisationen problematiseras inte heller. Det Pro Mujer förmedlar med detta är att männen inte behöver vara delaktiga i kvinnornas empowerment, utan att denna process är något endast kvinnorna behöver bry sig om att gå igenom. Empowermentprocessen blir på detta sätt en kvinnofråga, alltså något som bara angår kvinnorna själva. Pro Mujers brist på diskussion runt detta blir problematiskt då de ultimata målen med genusomskapande träning är att öka kvinnors empowerment *samt* mäns medvetenhet. Men detta är inget som är specifikt för just Pro Mujer utan är ett vanligt problem i flera kvinnoorganisationer där det ofta finns långt färre träningsprogram för män än för kvinnor.¹⁴⁷ En viktig aspekt av detta är att Pro Mujer kanske främst är en mikrofinansorganisation som *därtill* erbjuder empowermentträning. Organisationen har endast finansiella kvinnliga klienter och detta kan påverka saknaden av utbildning för män, eftersom de kvinnliga klienternas utbildning främst ses som ett steg i deras förmåga att självständigt bedriva entreprenörskap.

Empowerment i nära relationer verkar inte vara en given konsekvens av kvinnors personliga empowerment.¹⁴⁸ Att öka sin egen empowerment i en relation verkar vara det som är svårast

---

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Sen & Batliwala 1997: 21

¹⁴⁶ Bruck 2006: 5

¹⁴⁷ Murthy 2003: 180

¹⁴⁸ Rowlands 1997: 125

för många kvinnor. Även den minsta lilla förändring är betydelsefull när förändringsprocessen är svår att genomföra. För att det ska ske förändringar i maktrelationerna krävs det att inte bara kvinnan förändras, utan även mannen.¹⁴⁹ Under sin forskning i Honduras tyckte sig Rowlands se ett mönster där de makar som precis som sina fruar ingick i organisationens träningsprogram var mer öppna för en förändring i relationen. Dessa män hade det lättare att inse fördelarna med att även kvinnorna grupperade sig, även om detta främst var i termer av att "bli en bättre hustru och mamma".¹⁵⁰ För att kvinnor ska uppleva empowerment i relation till sina män krävs det en omfördelning av vem som är den beslutsfattande i familjen och vem som har hand om de ekonomiska resurserna samt även att mannen ändrar sina attityder i förhållande till dessa förändringar. På detta sätt erhåller kvinnor till viss del en omedelbar empowerment genom mikrofinans eftersom den ekonomiska jämlikheten ökar, men detta förutsätter inte att kvinnan uppnår empowerment på andra arenor.¹⁵¹ Även om kvinnors empowerment handlar om kvinnors erfarenheter fodrar den att män ändrar sitt beteende, vilket kanske bäst visar sig i intima relationer. Det är i intima förhållanden som kvinnan kan erfara *makt över* i en mycket negativ kontext, som brist på pengar eller våld. Dessa relationer fungerar då som stark disempowering liksom relationer där det saknas stöd för kvinnans empowerment.¹⁵²

I samband med att männen inte utbildas i genusfrågor innebär detta troligen svårigheter för många kvinnor att förändra sin situation. En kvinna kan öka sin personliga empowerment på många olika sätt, inkluderat förmågan att tjäna sitt eget uppehälle genom resultat av mikrofinans. Men om hon fortsätter att ha fullt ansvar för hushållet och barnavård kan hennes ökade empowerment istället förvandlas till en extra börda, eftersom kvinnan trots att hon är medveten om sina rättigheter och egen förmåga hindras att praktisera sina nya kunskaper. Ofta löser kvinnan detta genom att lämpa över ansvaret på någon annan kvinna, vanligen den äldsta dottern.¹⁵³ Eftersom kvinnors empowermentprocess inte bara berör kvinnorna själva utan även dem runt omkring kan inte empowerment ses som endast en kvinnofråga. Positiva empowermentresultat kan endast uppnås om förändringen är välkommen av människor i kvinnans närhet. Empowerment är alltså ingen kvinnofråga, utan en genusfråga, samtidigt som det även, bland andra, är en klassfråga och en etnicitetsfråga. Var dess fokus ligger och vilken sorts fråga det är och vilka den berör ändrar sig alltefter människors skiftande och föränderliga identiteter, empowerment handlar därför främst om att förändra sociala relationer.¹⁵⁴

Om kvinnors empowerment är en genusfråga krävs det att Pro Mujer tar sig an en motsvarande uppgift i förhållande till män, för att öka möjligheterna till förändring i genusrelationer. Om män blir minde villiga att använda *makt över* i sina relationer med kvinnor antingen om det är i hemmet, på arbetsplatsen eller i samhället, skulle inte bara många hinder för kvinnors empowermentprocess försvinna, utan det skulle även bidra till en miljö som möjliggör att makt kan användas i andra sorts former. Men kvinnors empowerment, som uppenbarligen förhindras av mäns ovilja att lämna ifrån sig sin *makt över* position, kan ändå fungera som ett medel för män att uppnå positiva förändringsresultat i förhållande till hur makt används. Endast utbildning leder inte automatiskt till empowerment och är inte heller tillräckligt för att frambringa dessa nödvändiga förändringar. Ändå måste de

---

¹⁴⁹ Ibid: 79-81

¹⁵⁰ Ibid: 83

¹⁵¹ Mayoux 2003: 2

¹⁵² Rowlands 1997: 132

¹⁵³ Ibid: 132

¹⁵⁴ Ibid: 131

organisationer som är engagerade i kvinnors empowerment rikta in sig på dessa utmaningar för att undvika motsägelse mellan dess ideologi och praktik.¹⁵⁵ Därför måste Pro Mujer börja problematisera männens roll och att interagera denna i kvinnors empowermentprocess, för att på detta sätt medverka till de förändringar som är målet med genusomskapande träning.

6.4 Relationen mellan hjälpare och hjälpt

Grundarna av Pro Mujer, Patterson och Valasco, ser som sin vision och mission att hjälpa fattiga kvinnor att få ett mer värdigt liv. När Pro Mujer på sin hemsida beskriver vad organisationen gör för sina kvinnliga klienter, görs detta i termer av att *ge, hjälpa* och *erbjuda*, vilket kan ge en fingervisning av hur Pro Mujer ser på sin egen roll som "Dem Som Räddar". Patterson och Valasco innehar de "Västerländska" egenskaperna så som utbildning, modernitet, kontroll över sin egen sexualitet och hälsa samt innehar en "frihet" att välja. De kvinnor som är organisationens klienter är i stället "Tredje världen kvinnorna" som betraktas som sexuellt förtryckta, okunniga, utbildade och familjeorienterade.¹⁵⁶ Pro Mujer blir den privilegierade gruppen som innehar normen och referenspunkten och de kvinnliga klienterna blir följaktligen de som ska rätta sig efter den västerländska normen för att slutligen forma sig efter den. Efter att ha studerat organisationens hemsida påträffas inga tecken på att Pro Mujer är medvetna om den problematik och de risker det kan innebära att vara "Dem Som Räddar", inte heller återfinns någon diskussion angående de kvinnliga låntagarnas position av dem som "Räddas".

Själva begreppet empowerment innebär att en grupp av människor ska hjälpa en annan grupp av människor. Inom empowermentdebatten betonas det att kvinnor ska öka sitt empowerment för att den samhällsliga delaktigheten, inom ekonomiska och politiska strukturer, ska utvecklas och för att kvinnorna ska ges en chans att ändra sina maktpositioner. Denna definition har fokus på att makt är något som en människa kan överlåta och strö omkring sig. Men det som är besvärligt med denna tolkning är att om makt nu går att strö omkring sig, borde den vara lika lätt upphäva. Rowlands poängterar att om empowerment ges som en gåva betyder inte det att maktrelationers strukturer automatiskt förändras.¹⁵⁷ Pro Mujers huvudsakliga fokus ligger på mikrofinans och arbetar främst för att klienterna ska bli lyckade entreprenörer. Organisationen organiserar sina klienter för att få dem att öka sin empowerment och utveckla en slags kvinnsolidaritet där kvinnorna kan känna sig säkra och trygga.¹⁵⁸ Men under de möten som organisationen samordnar i samband med klienternas mikrolån undervisas kvinnorna i frågor vilka organisationens grundare anser vara av vikt. Om Pro Mujers tanke är att "ge" sina klienter mer makt borde den ökade empowerment som klienterna kan uppleva endast vara flyktig och tillfällig. Alltså skulle empowermentprocessen troligen nå mer långsiktliga mål om denna vilja till förändring av sin samhälliga position kom från de kvinnliga klienterna själva. Enligt den svarta feminismen måste kvinnor i Tredje världen skapa en radikal feminism för sig själva och inte förlita sig på vita medelklasskvinnors självförverkligande och visioner.¹⁵⁹ Detta som kan sägas vara den svarta feminismens främsta argument är applicerbart på Pro Mujers arbete eftersom organisationen drivs av två maktfulla kvinnor med en mission att rädda sina utvecklade systrar i syd från det förtryck de antas leva i.

---

¹⁵⁵ Rowlands 1997: 132-133

¹⁵⁶ Mohanty 1991: 56

¹⁵⁷ Rowlands 1997: 11-12

¹⁵⁸ Pro Mujer 2007b

¹⁵⁹ Smith 1982: 51

7. Summering av uppsatsen

Syftet med denna uppsats var att studera mikrofinansorganisationens Pro Mujers arbete med mikrofinans som en väg till empowerment för latinamerikanska kvinnor. Vi ville undersöka om och hur Pro Mujers arbete med mikrofinans förväntas leda till empowerment. Detta gjorde vi genom att undersöka mikrofinansorganisationens arbete med mikrofinans och vilka empowermentstrategier som används för de kvinnliga låntagarna, för att de ska få bättre kontroll över sina liv och förbättra livsvillkoren för hela familjen. Vi har utgått från olika teorier om empowerment för att sedan analysera vårt empiriska material från Pro Mujers hemsida. Samtidigt har vi använt teorier om svart feminism och Tredje världen feminism för att uppmärksamma de möjliga fördomar man kan möta när man både arbetar för och studerar människor från andra kulturer.

Pro Mujer lånar endast ut pengar till kvinnor eftersom organisationen anser att kvinnor är bättre än män på att gynna andra familjemedlemmar och då främst barnen. Förutom finansiella tjänster erbjuder Pro Mujer även empowermentträning i form av utbildning. Som vi skrev ovan poängterade Mayoux att kvinnors empowerment endast är möjligt om mikrofinansorganisationer tar hänsyn till genusfrågor och har speciella empowermentstrategier för kvinnor. Pro Mujer använder grupplån för att försäkra återbetalning både till organisationen och till de andra kvinnorna i gruppen. Organisationens anser att grupplån är ett effektivt sätt att säkra höga återbetalningssiffror och att kvinnorna själva känner sig tryggare när de har gruppens stöd i fall de behöver hjälp med återbetalning eller sitt företagande. Något annat som Pro Mujer också anser vara viktigt med mikrofinans är sparandet; det kan användas till både återbetalning om problem uppstår eller som försäkring om något oväntat händer. Genom att de kvinnliga klienterna samtalar och diskuterar samhällsfrågor och problem i små grupper förväntas kvinnorna öka sitt empowerment och bli mer aktiva och medvetna samhällsmedborgare.

Pro Mujer använder sig av tre olika strategier för att öka kvinnors empowerment. Den första är utbildning, det som lärs ut är mänskliga rättigheter, fakta om våld i relationer och förmågan att göra sin röst hörd både i familjen och i den offentliga sfären. Den andra är hälsovård, de kvinnliga klienterna utbildas i hygienfrågor och grundläggande hälsovård gällande hela familjen. Kvinnan får även hjälp med familjeplanering och tillgång till preventivmedel samt psykiatrisk vård. Den tredje strategin är finansiellt stöd och ekonomisk rådgivning som kan var till hjälp när kvinnorna ska hantera ekonomi och bygga små företag.

Pro Mujer problematiserar inte de kvinnliga klienternas empowerment. Empowerment är en svår process, där kvinnan behöver stöd även utanför organisationen för att kunna och våga ändra sin situation. Möjliga hinder för kvinnors empowerment kan vara patriarkala samhällsstrukturer som hindrar kvinnors självständighet och hämmar kvinnans makt över hushållets ekonomi. Kvinnans empowermentprocess skulle underlättas om mannen var mer villig att dela på makten, för att underlätta detta krävs det att även männen utbildas i genusfrågor. Kvinnan kan bli disempowered om det inte finns stöd i empowermentprocessen, ett exempel på detta kan vara om mannen upplever kvinnors förbättrade ekonomi och empowerment som ett hot för sin egen maktposition. Därför är empowerment ingen kvinnofråga, utan en genusfråga, som främst handlar om att förändra sociala relationer. Pro Mujer försöker att applicera solidariskt systerskap på ett globalt perspektiv. Organisationen ser de kvinnliga klienterna som hjälplösa och har som vision att rädda dessa från sin okunskap och underordning. Men denna bild av de kvinnliga klienterna som organisationen förmedlar genom sin hemsida är generaliserade och späder på myten om Tredje världen kvinnan och

visar upp en bild där dessa kvinnor inte vill annat än att förändra sig enligt västerländska ideal. Pro Mujer använder sin hemsida till att locka donatorer genom att framställa de kvinnliga klienterna som idog och hårt arbetande. Trots vår kritiska inställning innehåller Pro Mujers arbete potential att, åtminstone i mindre skala, bidra till förändring av kvinnors underordnade position. Det kan i sin tur vara ett steg i rätt riktning gällande förändringar av ojämlika maktrelationer i samhället.

8. Referenser

Böcker:

Armendáriz de Aghion, Beatriz & Morduch, Jonathan, (2005), *The economics of microfinance*, Cambridge: Massachusetts Institute of Technology.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red) (2005), *Textens mening och makt*, Lund: Studentlitteratur.

Brydon, Lynne & Chant, Sylvia (1989), *Women in the third world: gender issues in rural and urban areas*, Hants: Edward Elger Publishing Limited.

Bryson, Valerie (2003), *Feminist Political Theory: an Introduction*, Basingstoke: Palgrave Mcmillian.

Crenshaw, Kimberlè (1998), "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics" i Phillips, A., *Feminism and Politics*, Oxford: Oxford University Press.

Erwér, Monica (2001), "Empowerment – en fråga om genus, makt och social transformation" i Eriksson, Leif & Hettne, Björn (red) *Makt och internationella relationer*, Lund: Studentlitteratur.

Fernando, Jude L. (red) (2006), *Microfinance – Perils and prospects*, London: Routledge.

Frankenberg, Ruth (1993), *White women, race matters: The social construction of whiteness*, London: Routledge.

Friberg, Febe (red) (2006), *Dags för uppsats – vägledning för litteraturbaserade examensarbeten*, Lund: Studentlitteratur.

Friedmann, John (1992), *Empowerment: The Politics of Alternative Development*, Cambridge: Blackwell.

Hirschmann, David (2006), "From `Home Economics` to `Microfinance`: Gender Rhetoric and Bureaucratic Resistance" i Jaquette, Jane & Summerfield, Gale, *Women and Gender Equity in Development Theory and Practice: Institutions, Resources, and Mobilization*, Durham: Duke University Press.

Jaquette, Jane & Summerfield, Gale (2006), *Women and Gender Equity in Development Theory and Practice: Institutions, Resources, and Mobilization*, Durham: Duke University Press.

Jaquette, Jane & Staudt, Kathleen (2006), "Women, Gender, and Development" i Jaquette, Jane & Summerfield, Gale, *Women and Gender Equity in Development Theory and Practice: Institutions, Resources, and Mobilization*, Durham: Duke University Press.

Jónasdóttir, Anna G. & Björk, Gunnela (red.) (1994), *Teorier om patriarkatet*, Örebro: Örebro Universitet.

- Kabeer, Naila (2000), *The Power to Choose: Bangladeshi Women and Labour Market Decisions in London and Dhaka*, London: Verso.
- Kabeer, Naila (2002), *Resources, Agency, Achievements - Reflections on the measurement of women's empowerment*, Sida studies: Discussing Women's Empowerment – theory and Practice, Göteborg: Elanders Novum AB.
- Korsnes, Olav (red) (1998) *Sociologiskt lexikon*, Stockholm: Universitetsforlaget.
- Kvale, Steinar (1997), *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Lund: Studentlitteratur.
- Ledgerwood, Joanna (1999), *Microfinance Handbook – An Institutional and Financial Perspective*, New York: The International Bank for Reconstruction and Development/THE WORLD BANK.
- Mayoux, Linda (red) (2003), *Sustainable Learning for Women's empowerment – Ways Forward in Micro-Finance*, New Delhi: Shivam Offset.
- Merriam, Sharan B. (1998), *Fallstudien som forskningsmetod*, Lund: Studentlitteratur.
- Mohanty, Chandra T., Russo, A. & Torres, L. (1991), *Third world women and the politics of feminism*, Bloomington: Indiana University Press.
- Mohanty, Chandra T. (1999), "Med Västerländska ögon: Feministisk forskning och kolonial diskurs", i Thörn, Håkan (red), *Globaliseringens kulturer: Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*, Nora: Nya Doxa.
- Murthy, Ranjani (2003), "Gender training: Ways Forward" i Mayoux, Linda, *Sustainable Learning for Women's Empowerment: Ways Forward in Micro-Finance*, New Delhi: Samskriti.
- Palmås, Karl (2003), *Den barmhärtiga entreprenören: från privatisering till socialt företagande*, Stockholm: Agora.
- Rowlands, Joanna (1997), *Questioning Empowerment: Working with Women in Honduras*, Oxford: Oxfam.
- Ryen, Anne (2004), *Kvalitativ Intervju: från vetenskapsteori till fältstudier*, Malmö: Liber ekonomi.
- Schmitz, Eva (2007), *Systerskap som politisk handling: Kvinnors organisering I Sverige 1968 till 1982*, Lund, Department of Sociology: Lunds University.
- Smith, Barbara "Racism and Women's Studies" i Hull, Gloria T., Scott, Patricia B. & Smith, Barbara (1982), *All the Women Are White, All the Blacks Are Men, But Some of Us Are Brave*, Old Westburg, NY: Feminist Press.
- The Combahee River Collective (1982), "A Feminist Statement", i Hull, Gloria T., Scott, Patricia B. och Smith, Barbara, *All the Women Are White, All the Blacks Are Men, But Some of Us Are Brave*, Old Westburg, NY: Feminist Press.

Thompson, Neil (2007), *Power and empowerment*, Lyme Regis: Russell House Publishing.

Thörn, Håkan (red) (1999), *Globaliseringens kulturer: Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*, Nora: Nya Doxa.

Thörn, Håkan (2004), *Globaliseringens dimensioner: Nationalstat, världssamhälle, demokrati och sociala rörelser*, Avesta: Atlas.

Tinker, Irene (2006), "Empowerment Just Happened: The Unexpected Expansion of Women's Organizations" i Jaquette, Jane & Summerfield, Gale, *Women and Gender Equity in Development Theory and Practice: Institutions, Resources, and Mobilization*, Durham: Duke University Press.

Walby, Sylvia (1990), *Theorizing patriarchy*, London: Blackwell.

Yunus, Muhammed (2001), "Towards Creating A Poverty-Free World" i Hossain, F. & Rahman, Z., *Microfinance and Poverty: Contemporary Perspectives*, Tampere: Univ, Dept. of Administrative Science.

Artiklar:

Bruck, Connie (2006), Millions for Millions, *The New Yorker*, October 30, 2006.

Kabeer, Naila (1999), *The Conditions and Consequences of Choice: Reflections on the Measurement of Women's Empowerment*, United Nations research institute for social development, UNRISD Discussion Paper No. 108.

Mayoux, Linda (2000), *Micro-finance and the empowerment of women – A review of the key issues*, ILO.

Mayoux, Linda (2002), *Women's Empowerment and Microfinance: A 'Think Piece' for the microfinance field*, UNIFEM.

Sen, Gita & Batliwala Srilatha (1997), "Empowering Women for Reproductive Rights: Moving beyond Cairo", i Kabeer, Naila, *The Conditions and Consequences of Choice: Reflections on the Measurement of Women's Empowerment*, United Nations research institute for social development, UNRISD Discussion Paper No. 108.

Internet:

CNN (2007), CNN Heroes: Duvall shines spotlight on cause, Hämtad 2007-12-17 från <http://edition.cnn.com/2007/LIVING/10/04/duvall.heroes/index.html#cnnSTCVideo>.

Grameen Foundation (2007a), *Our Heritage: Grameen Bank*, Hämtad 2007-11-16 från http://www.grameenfoundation.org/who_we_are/our_grameen_heritage/.

Grameen Foundation (2007b), What We Do, Hämtad 2007-11-19 från http://www.grameenfoundation.org/what_we_do/.

Grameen Foundation (2007c), *Where We Work*, Hämtad 2007-12-10 från http://www.grameenfoundation.org/where_we_work/.

Inter-American development Bank (2007), *Pro Mujer's training and credit program*, Hämtad 2007-12-11 från <http://idbdocs.iadb.org/wsdocs/getdocument.aspx?docnum=372198>.

Junkin, Ruth, Berry, John & Pérez Mariá. E. (2006), *Healthy Women, Healthy Business: A Comparative study of Pro Mujer's Integration of Microfinance and Health service*, New York: Pro Mujer, Hämtad 2007-12-3 från https://promujer.org/dynamic/our_publications_1_Pdf_EN_English%20Version-Jan07.pdf.

Mager, Marge (2007), *Microfinance: A platform for Social Change*, Grameen Foundation Publication Series, Hämtad 2007-11-27 från https://promujer.org/dynamic/our_publications_2_Pdf_EN_Marge%20Magner%20Paper-Grameen-2007.pdf.

Pro Mujer (2007a), *Business Development Training*, Hämtad 2007-12-18 från https://promujer.org/index.tpl?&ng_view=38.

Pro Mujer (2007b), *Empowerment training*, Hämtad 2007-12-18 från https://promujer.org/index.tpl?NG_View=40.

Pro Mujer (2007c), *Financial Services*, Hämtad 2007-12-18 från https://promujer.org/index.tpl?&ng_view=37.

Pro Mujer (2007d), *Frequently Asked Questions*, Hämtad 2007-12-18 från https://promujer.org/index.tpl?&ng_view=42.

Pro Mujer (2007e), *Health Care Support & Training*, Hämtad 2007-12-18 från https://promujer.org/index.tpl?&ng_view=39.

Pro Mujer (2007f), *History*, Hämtad 2007-12-18 från https://promujer.org/index.tpl?NG_View=21.

Pro Mujer (2007g), *Our Approach*, Hämtad 2007-12-18 från https://promujer.org/index.tpl?NG_View=12.

Pro Mujer (2007h), *Our Publications*, Hämtad 2007-12-18 från https://promujer.org/index.tpl?&ng_view=43.

Velasco, Carmen & Chiba, Saiko (årtal saknas), *Expanding Impact: Innovations in Cost-Effectively Integrating Microfinance with Education in Health*, Bolivia: Pro Mujer, Hämtad 2007-11-20 från https://promujer.org/dynamic/our_publications_3_Pdf_EN_Velasco.pdf.

Vetenskapsrådet (2007), *Forskningsetiska aspekter*, Hämtad 2007-11-23 från http://www.vr.se/download/18.6b2f98a910b3e260ae28000360/HS_15.pdf.

9. Bilaga: Intervjufrågor

1. In what way are you working with women's empowerment?
2. In what way is Pro Mujer's staff educated in gender issues?
3. Do You believe that it's possible to empower women through microfinance?
4. In what way have You experienced women getting empowered?
5. Which negative consequences You think microfinance may have or has to women?
6. How do You solve these possible problems?
7. Do You think that microfinance can have an effect on the existing gender relations for women's benefit?